



## Måleegenskaper ved den norske versjonen av Olweus spørreskjema om mobbing for elever (OBVQ/OBVQ-R)

Mona E. Solberg<sup>1</sup> (moso@norce-research.no)

Monica Martinussen<sup>2</sup> (monica.martinussen@uit.no)

PsykTestBarn 2021, 1:5

**ISSN** 1893-9910

**Mottatt dato** 16. oktober 2020

**Publisert dato** 4. november 2021

**Artikkelens URL** <https://psyktestbarn.r-bup.no/no/artikler/olweus-spoerreskjema-om-mobbing-olweusundersoekelsen>

**DOI** <https://doi.org/10.21337/0074>

Som alle artikler i PsykTestBarn, kan denne fagfelleurderte artikkelen arkiveres og distribueres fritt for alle slags formål på følgende vilkår: korrekt referanse skal oppgis (se under), ingen kommersiell bruk og ingen bearbeidelse av tekst eller innhold.

### Denne artikkelen skal siteres på følgende måte:

Solberg, M. E. & Martinussen, M. (2021). Måleegenskaper ved den norske versjonen av Olweus spørreskjema om mobbing for elever (OBVQ/OBVQ-R). *PsykTestBarn*, 1:5.

---

<sup>1</sup> RKBV Vest, NORCE Norwegian Research Centre AS

<sup>2</sup> RKBV Nord, UiT Norges arktiske universitet

## Sammendrag

**Beskrivelse.** *Olweus spørreskjema om mobbing for elever* ble utviklet på 1980-tallet og brukes til å kartlegge mobbing i skolen basert på elevers selvrapportering. I Norge brukes skjemaet først og fremst i grunnskolen på 4. til 10. trinn. Skjemaet ble utviklet på norsk, men er senere oversatt til flere språk, inkludert engelsk: *The Olweus Bully/Victim Questionnaire* (OBVQ; Olweus, 1986) og *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire* (OBVQ-R; Olweus, 1996). De mest brukte spørsmålene er to globale spørsmål om mobbing og to skalaer basert på 7–9 spørsmål om ulike former for mobbing. Rettighetene til å bruke spørreskjemaet i Norge eies av Regionalt Kunnskapssenter for barn og Unge (RKBU Vest), NORCE Norwegian Research Centre AS.

**Litteratursøk.** Litteratursøket resulterte i 15 norske artikler (14 uavhengige studier) og 6 svenske/danske artikler (5 uavhengige studier).

**Psykometri.** Reliabiliteten til de to enkeltspørsmålene om mobbing er ikke undersøkt, men for de to skalaene er det funnet god indre konsistens. Det foreligger ikke norske normer, men for de to enkeltspørsmålene er det gjennomført flere svært store studier av forekomsten av mobbing. Det foreligger ikke normdata for de to skalaene. Resultatene viser god begrepsvaliditet for enkeltspørsmålene og for skalaene, men datagrunnlaget er betydelig mindre for sistnevnte.

**Konklusjon.** Det er god dokumentasjon på testens begrepsvaliditet, men det mangler delvis studier av testens reliabilitet. De to globale spørsmålene egner seg til å måle forekomsten av mobbing ved skoler og andre større enheter, og til å klassifisere barn og unge i fire grupper som beskriver deres selvopplevde rolle eller posisjon i mobbesituasjoner. Det er ikke gjennomført egne normstudier, men det foreligger resultater fra store utvalg for deler av spørreskjemaet som kan anvendes som sammenligningsgrunnlag for skoler og til forskningsformål.

## Abstract

**Description.** The Olweus questionnaire on bullying for pupils was developed in the 1980's and is used for studying bullying in schools based on their own reports. In Norway it is primarily being used in grades 4 -7 (primary grades) and grades 8 – 10 (lower secondary grades). The questionnaire form was developed in Norwegian and has been translated into several languages, including English: *The Olweus Bully-Victim Questionnaire* (OBVQ; Olweus, 1986) and *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire* (OBVQ-R; Olweus, 1996). The most employed questions are the two global questions on bullying and two scales based on 7-9 questions on various forms of bullying. The copyright to using the questionnaire in Norway is owned by The Regional Centre for Child and Youth Mental Health and Child Welfare, NORCE Norwegian Research Centre AS.

**Literature search.** The literature search resulted in 15 Norwegian articles (14 independent studies) and 6 Swedish/Danish articles (5 independent studies).

**Psychometrics.** The reliability of the two single questions was not investigated, but for the two scales the internal consistency was found to be good. There are no Norwegian norms, but several very large prevalence studies have been carried out using the two global questions. There are no norm data available for the two scales. The results indicate that the construct validity of the two single questions and the scales are good, but the data base for the scales is much smaller compared to the two single questions.

**Conclusion.** There is good documentation of the test's construct validity, but there is a partial lack of studies of the test's reliability. The two global questions seem suitable for estimating the prevalence of bullying in schools and other larger units, and for classifying children and young people into four groups which describe their self-perceived role or position in bullying situations. No separate norm studies have been carried out, but there are results based on large samples for parts of the questionnaire, which may be used as a basis for comparisons in schools and for research purposes.

## Innledning

*Olweus spørreskjema om mobbing for elever* brukes til å kartlegge mobbing i skolen basert på elevers selvrappotering. Spørreskjemaet er en viktig komponent i *Olweusprogrammet mot mobbing og antisosial atferd* og inngår i skolens arbeid med å skape et trygt og godt skolemiljø for alle elever i tråd med opplæringslovens kapittel 9A. Skjemaet brukes vanligvis på 4.– 10. trinn og utfyllingen skjer på skolen under ledelse av skolens personell.

Skjemaet har en lang historie og har vært i bruk i Norge siden 1980-tallet. I Dan Olweus' internasjonale publikasjoner gav han skjemaet navnet, *The Olweus Bully/Victim Questionnaire* (OBVQ; Olweus, 1986). Ti år senere publiserte Olweus en revidert utgave av spørreskjemaet som på engelsk ble kalt *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire* (OBVQ-R; Olweus, 1996). Det er først og fremst disse to utgavene av spørreskjemaet som Olweus har referert til i publikasjonene sine. Nesten alle publikasjonene som er inkludert i denne PsykTestBarn artikkelen har henvist til den reviderte utgaven av skjemaet fra 1996.

Olweus gjorde også noen endringer i spørreskjemaet etter 1996 som er viktig å beskrive i denne artikkelen. Selv om Olweus kun refererte til én revidert versjon i publikasjonene sine, finner vi det nyttig å skille den første 1996-revisjonen fra senere endringer i skjemaet. Det gjelder særlig skjemaet som mange norske skoler tok i bruk fra 2001 og fremover. Men det ble også gjort viktige endringer i 2005. Da ble skjemaet utvidet med to spørsmål om digital mobbing. Det betyr at vi vil vise til tre reviderte versjoner av spørreskjemaet i denne artikkelen<sup>3</sup>. Ingen av de inkluderte studiene i denne kunnskapsoppsummeringen har benyttet skjema som er revidert etter 2005. Men de sentrale mobbespørsmålene i skjemaet er beholdt nesten uendret i årene etter 2005. Resultatene fra de inkluderte studiene er derfor fortsatt relevant for skjemaet som brukes i Norge i dag.

I senere år valgte Olweus å endre navnet på skjemaet til *The Olweus Bullying Questionnaire* (OBQ). Dette navnet ble tatt i bruk da Hazelden Foundation overtok rettighetene til spørreskjemaet i Nord-Amerika (Olweus, 2007). I denne kunnskapsoppsummeringen har vi valgt å bruke det opprinnelige navnet på spørreskjemaet (OBVQ/OBVQ-R). Det er dette navnet som flestparten av de inkluderte studiene har brukt både i metoddelen og i referanselisten.

Selv om skjemaet fra 1986 regnes som den første versjonen av OBVQ, er det relevant å trekke trådene tilbake til forarbeidet som ble gjort i 1983 i forbindelse med den første store kartleggingen av mobbing i norske grunnskoler. Undersøkelsen var en del av Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) sin «Aksjon mot mobbing» (Boge, 2019). I arbeidsgruppen for aksjonen var blant andre Dan Olweus ved Universitetet i Bergen og Erling Roland ved Stavanger lærarhøgskole (Olweus, 1974, 1978; Roland, 1980, 1983). Olweus og Roland (1983) utarbeidet et hefte om mobbing som skolene skulle bruke under aksjonen. De samarbeidet også om utformingen av spørreskjemaet som ble brukt i 1983, men det var Olweus som hadde hovedansvaret for skjemaet og for gjennomføringen av den nasjonale undersøkelsen. Olweus har rapportert resultater fra den nasjonale undersøkelsen i flere publikasjoner (f.eks. Olweus, 1992, 1994, 1997). Spørreskjemaet fra 1983 har mange felles trekk med OBVQ/OBVQ-R. Vi har derfor valgt å inkludere tall om plaging/mobbing fra «Aksjon mot mobbing» i denne kunnskapsoppsummeringen.

I mobbelitteraturen er det relativt stor enighet om den teoretiske definisjonen av mobbing. For det første er mobbing knyttet opp mot negative handlinger som har *som hensikt* å påføre andre smerte eller ubehag. Dette kriteriet viser at det er en nær forbindelse mellom mobbing og det mer generelle begrepet aggresjon. Det andre kjennetegnet ved mobbing er at de negative handlingene gjentas over tid. Enkeltstående aggressive handlinger vil dermed ikke falle inn

<sup>3</sup> Når vi henviser til de ulike reviderte versjonene av skjemaet har vi valgt å bruke forkortelsen OBVQ-R pluss årstall. Det er særlig i tabellene det er viktig å synliggjøre hvilket skjema de ulike studiene har

brukt. Sorteringen er basert på informasjon studiene har gitt i metoddelen om hvilke mobbespørsmål som er brukt og tilhørende svarkategorier.

under begrepet mobbing. For det tredje er det en ubalanse i relasjonen mellom mobber og offer. Mobberen eller mobberne har et psykisk eller fysisk overtak som gjør det vanskelig for offeret å forsvare seg i den aktuelle situasjonen (Olweus, 1992; Olweus & Roland, 1983; Smith & Sharp, 1994).

Barn og unge som er involvert i mobbing eller annen aggressiv atferd, er ingen ensartet gruppe. Ifølge definisjonen av mobbing har mobbere og mobbeofre to helt ulike roller eller posisjoner når mobbing skjer. Denne antakelsen gjenspeiles i litteraturen når det gjelder psykososiale problemer. Problemprofilen til mobbeofre skiller seg fra mobbernes profil (Cook et al., 2010; Olweus, 1992). Men forskningen viser også at mobbere og mobbeofre ikke er to gjensidig utelukkende kategorier. I løpet av de siste 10 – 20 årene har det blitt mer og mer vanlig å la barn som både blir mobbet og som mobber andre utgjøre en egen gruppe (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton & Scheidt, 2001; Solberg, Olweus & Endresen, 2007). Det ser ut til at barn med doble roller har noen kjennetegn til felles med mobbeofrene og andre kjennetegn til felles med mobbergruppen, og at de psykososiale problemene er mer omfattende enn for de to andre involverte gruppene (Cook et al. 2010).

Viktige kjennetegn ved OBVQ/OBVQ-R er at elevene får en forklaring på hva som menes med ordet mobbing før de går i gang med utfyllingen. Skjemaet inneholder to globale spørsmål om *hvor ofte* mobbingen skjer. Det er et spørsmål om å «bli mobbet» på skolen og et annet spørsmål om å «mobbe andre» på skolen. Begge spørsmålene viser til en bestemt tidsperiode (f.eks. dette høsthalvåret eller de siste månedene). Elevene velger et av de oppgitte svaralternativene som alle uttrykker ulike grader av frekvens (for eksempel en sjelden gang eller én gang i uken). Det globale spørsmålet om å bli mobbet blir etterfulgt av en rekke *spesifikke* spørsmål om ulike former for mobbing som eleven kan ha blitt utsatt for. Elevene oppgir hvor ofte de er blitt utsatt for verbal mobbing, utestenging, trusler, sparking eller andre former for mobbing. På tilsvarende måte blir det globale spørsmålet om å *mobbe andre* etterfulgt av spørsmål om ulike former for mobbing som eleven kan ha utsatt sine medelever for. Antall mobbeformer varierer fra 7-9 i de ulike utgavene av skjemaet.

Også det totale antallet spørsmål i OBVQ-R varierer noe i de ulike reviderte versjonene av skjemaet. OBVQ-R fra 1996 hadde ett skjema for 3.– 5. trinn med 37 spørsmål, og et annet skjema for 6.– 10. trinn med 39 spørsmål. Spørsmålene i de to skjemaene var nesten identiske, men skjemaet for de yngste elevene hadde noen færre spørsmål om ulike former for mobbing. Det er først og fremst skjemaet for de eldste elevene som er blitt brukt i internasjonal forskning. OBVQ-R fra 2005 hadde 41 spørsmål.

### Administrering og bruk av skjemaet

OBVQ/OBVQ-R besvares av elever i en skoletime. Elevene bruker vanligvis PC eller nettbrett og svarer på et elektronisk skjema, men det finnes også en papirversjon for skoler som foretrekker denne løsningen. Det tar vanligvis mellom 20 og 40 minutter å svare på hele skjemaet, men dette varierer med alder og leseferdigheter. Elevene får veiledning fra lærer før de begynner å svare på spørsmålene. Det er utarbeidet en veileder for læreren, som er sammen med elevene når de fyller ut skjemaet. Informasjonen som elevene får av lærer, er også standardisert i et eget dokument.

Et viktig formål med spørreskjemaet er å gi skolene en pekepinn på hvor godt de lykkes i antimobbearbeidet sitt. Etter at Olweus-programmet er innført, anbefales derfor skolene å gjennomføre undersøkelsen én gang pr. skoleår. Foruten de globale og spesifikke spørsmålene om mobbing inneholder skjemaet en rekke spørsmål om selve mobbesituasjonen sett fra offerets perspektiv – for eksempel hvor på skolen mobbingen foregår og hvor lenge mobbingen har pågått. Det er også spørsmål om elevenes trivsel, skolemiljøet og hvordan foreldre, lærere og elever reagerer på mobbing.

I denne artikkelen vil vi kun ta opp de psykometriske egenskapene til et begrenset utvalg av spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R og det er de *globale* og *spesifikke* spørsmålene om mobbing som står i fokus. Litteratursøket viste at det er disse spørsmålene som det er forsket mest på i Norge og i utlandet. Men noen av de inkluderte studiene har også brukt et par andre spørsmål fra OBVQ/OBVQ-R, for eksempel holdninger til mobbing og hvor lenge mobbingen har vart. Ikke alle spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R er relevante for problemstillingene i

denne kunnskapsoppsummeringen, selv om de er viktige i skolenes tiltaksarbeid.

Studiene som er inkludert i denne kunnskapsoppsummering har først og fremst benyttet de reviderte versjonene av OBVQ fra 1996 og 2001. Da var Dan Olweus tilknyttet HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen. I 2011 overførte Dan Olweus rettighetene til å tilby Olweusprogrammet og OBVQ/OBVQ-R i Norge til Regionalt kunnskapscenter for barn og Unge (RKBU Vest). Det omfattet bla. også rettigheter til å videreutvikle både programmet og spørreskjemaet. Den siste norske versjonen av spørreskjemaet har 34 spørsmål for elever på 4. trinn og 49 spørsmål på 5.–10. trinn (Olweus, Solberg & Breivik, 2020b). De globale spørsmålene om mobbing i 2020-utgaven har endret seg svært lite siden 2001. I forbindelse med 2020 revisjonen ble det presisert at det globale spørsmålet handler om mobbing fra elever: «Hvor ofte er du blitt mobbet av en eller flere elever på skolen de siste månedene?» Dette ble gjort selv om det i alle versjoner av skjemaet blir forklart at ordet mobbing knyttes opp mot negative handlinger mellom elever.

Det er foretatt en personvernkonsekvensvurdering (DPIA) av de siste versjonene av skjemaet og gjennomføringen av undersøkelsen i norske skoler. Behandlingen av personopplysninger er vurdert av Norsk Senter for forskningsdata (NSD) og funnet i samsvar med den nye personvernforordningen (GDPR).

Siden 2007 er det forlaget Hazelden Foundation i USA som har rettighetene til å bruke spørreskjemaet i Nord-Amerika. Versjonen som brukes i USA (OBQ; Olweus, 2007) er svært lik den norske reviderte versjonen (OBVQ-R) fra 2005 bortsett fra et eget spørsmål om respondentenes etniske bakgrunn/rase. Når det gjelder andre land i verden er det Olweus International AS som har rettigheter til spørreskjemaet (Drugli & Eng, 2014; Stormark et al., 2016).

### To globale spørsmål om mobbing

Ordlyden i de to globale spørsmålene i OBVQ-R (2001) er som følger: «Hvor ofte er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?» og «Hvor ofte har du selv vært med på å mobbe en annen elev/andre

elever de siste månedene?». Svaralternativene på spørsmålet om å bli mobbet er: «jeg er ikke blitt mobbet på skolen de siste månedene»; «bare en sjelden gang»; «2 eller 3 ganger i måneden»; «omtrent en gang i uken» og «flere ganger i uken». Det er de samme frekvenskategoriene på spørsmålet om å mobbe andre bortsett fra det første svaralternativet: «jeg har ikke mobbet en annen elev/andre elever på skolen de siste månedene». Vanligvis benyttes 1-5 i kodingen av svarkategoriene. Flesteparten av de inkluderte studiene har brukt 2001 versjonen av skjemaet.

I 2001 ble det gjort en endring i tidsperioden som de globale spørsmålene henviste til. Den ble gjort noe kortere ved at «høsthalvåret» fra OBVQ-R 1996 ble byttet ut med formuleringen «de siste månedene». Tilsvarende endringer ble gjort for vårundersøkelsene. I perioden 2001 – 2008 ble dette skjemaet brukt i ca. 500 skoler i forbindelse med et nytt nasjonalt initiativ mot mobbing. Undervisnings- og forskningsdepartementet (UFD) og Barne- og familiedepartementet (BFD) tok initiativ til at skolene i Norge skulle få tilbud om å ta i bruk Olweusprogrammet mot mobbing eller antimobbeprogrammet Zero.

I den første versjonen av OBVQ fra 1986 eksisterte ikke responskategorien «2 eller 3 ganger i måneden». Da var det kategorien «av og til» som ble brukt. For å øke presisjonsnivået og å redusere faren for ulike subjektive tolkninger hos respondentene ble «av og til» skiftet ut med «2 eller 3 ganger i måneden» i den reviderte versjonen fra 1996. Denne ble første gang tatt i bruk i *Det Nye Bergensprosjektet mot mobbing* i 1997–1999 (Solberg & Olweus, 2003).

Hovedhensikten med de to globale spørsmålene er å undersøke *omfanget av mobbing* ved større enheter som skoler, kommuner, regioner og land. Utformingen av spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R viser tydelig slektskap til målemetoder i demografiske og epidemiologiske studier. Siden de globale spørsmålene viser til en bestemt tidsperiode vil de fra et demografisk perspektiv kunne plasseres blant instrument som har som formål å estimere *periodeprevalens*.

Et annet viktig formål med OBVQ/OBVQ-R er å studere *endringer i forekomsten av mobbing* over tid. Denne bruksmåten gjelder særlig skoler som har

innført «Olweusprogrammet mot mobbing og antisosial atferd» (The Olweus Bullying Prevention Program; OBPP). Disse skolene bruker OBVQ/OBVQ-R før og etter innføringen av tiltaket (Olweus, 1994; Olweus & Kallestad, 2010; Olweus & Limber, 2010; Olweus, Solberg & Breivik 2020a; Stormark et al., 2016). Ved å gjennomføre årlige kartlegginger kan skolene få innblikk i hvordan de har lyktes med antimobbearbeidet sitt. I denne sammenhengen er det viktig at spørsmålene er sensitive slik at de kan fange opp endringer i forekomst.

De globale spørsmålene blir også brukt til å dele barne- og ungdomsbefolkningen inn i grupper. Denne forskningen har vært opptatt av å studere forskjeller mellom grupper eller typiske kjennetegn ved barn og unge som er involvert i mobbing. Det omfatter blant annet ulike typer emosjonelle problem, men også atferdsproblemer eller utagerende atferd som bryter med vanlige normer og regler for menneskelig samhandling (Olweus, 1992, 1993).

Ved å kombinere de to globale spørsmålene om mobbing kan barna deles inn i fire kategorier som beskriver elevenes selvopplevde roller eller posisjoner når mobbing skjer: 1) de som er blitt mobbet, 2) de som har mobbet andre, 3) de som har doble roller (er blitt mobbet og har mobbet andre) 4) de som ikke har vært involvert i mobbing eller sjelden involvert. Hvilke kategorier som sammenlignes i de ulike studiene kan variere. De siste ti til tjue årene er det blitt mer og mer vanlig å bruke alle fire kategorier i empiriske analyser (se f.eks. Nansel, et al., 2001), men det er også en rekke studier der de globale variablene blir dikotomisert (f.eks. barn som blir mobbet vs. resten, og barn som mobber andre vs. resten). I kategoriseringen av de globale variablene brukes som oftest «2 eller 3 ganger i måneden» som nedre grenseverdi (Solberg & Olweus, 2003).

De globale spørsmålene blir også brukt som «kontinuerlige» variabler uten å forenkle eller slå sammen noen av responskategoriene. De inngår da gjerne i større analysemodeller der formålet er å kunne forstå eller forklare de prosesser og mekanismer som ligger til grunn for mobbing (Olweus, 1993). I litteraturen er det likevel mest vanlig å bruke de globale spørsmålene til å

undersøke sammenhengen mellom mobbing og ulike psykososiale problemer. Det er gjort flest tverrsnittstudier der mobbing og psykososiale faktorer er målt på samme tidspunkt (Cook et al., 2010).

De to globale spørsmålene i sin opprinnelige form eller med noen modifiseringer er blitt eksportert fra Norge til en rekke land. Siden 1983 er de blitt brukt til å undersøke omfanget av mobbing i skolen i forbindelse med den store internasjonale WHO-undersøkelsen, *The Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC) (Wold & Aaro, 1990). Alle land som deltar i HBSC-studien, samler inn data om helse og helseatferd fra 11-, 13- og 15-åringer hvert fjerde år. Det er Institutt for helse, miljø og likeverd (HEMIL) ved Universitetet i Bergen som samler inn de norske dataene. Spørreskjemaet i HBSC-studien gir elevene en forkortet versjon av hva som menes med ordet mobbing. I den siste store kartleggingen er det samlet inn prevalensdata fra over 40 land i Europa og Nord-Amerika (Inchley, et al., 2020).

Det samles også inn data om omfanget av mobbing i land som har tatt i bruk Olweusprogrammet (OBPP), f.eks. i Sverige, Island, Litauen og USA (Limber, Olweus, Wang, Masiello & Breivik, 2018; Olweus, Limber & Breivik, 2019; Olweus, Limber, Riese, Urbanski, Solberg & Breivik, 2021). Resultatene fra datainnsamlingene i Sverige og Island er ikke blitt publisert i vitenskapelige tidsskrift. I senere år er det gjennomført evalueringstudier av OBPP i Tyskland (Ossa, Jantzer, Eppelmann, Parzer, Resch & Kaess, 2020).

En noe modifisert utgave av de globale spørsmålene blir brukt av Utdanningsdirektoratet i Norge i forbindelse med *Elevundersøkelsen*. Forklaringen som elevene får på hva som menes med ordet mobbing er forkortet og noe endret. Også spørsmålsformuleringene er noe endret, men svarkategoriene er de samme som for OBVQ-R fra 1996 og senere versjoner bortsett fra den første svarkategorien hvor *Elevundersøkelsen* bruker formuleringen «Ikke i det hele tatt» Vi kjenner ikke til forskning som har undersøkt eventuelle virkninger av slike endringer for resultatene. Men de globale spørsmålene om mobbing er så pass like at det synes meningsfullt å sammenligne resultatene fra disse to undersøkelsene (Olweus, Solberg & Breivik, 2020a). Det gjelder imidlertid ikke

for perioden 2013 – 2015 på grunn av endringer som ble gjort i målingen av mobbing i *Elevundersøkelsen*.

### Spesifikke spørsmål om ulike former for mobbing

Det globale spørsmålet om hvor ofte eleven *er blitt mobbet* er plassert tidlig i skjemaet. Deretter følger det en rekke spørsmål om ulike måter å bli mobbet på. De spesifikke spørsmålene om å bli mobbet er formulert som påstander, for eksempel: «Jeg er blitt latterliggjort, kalt stygge ting eller ertet på en ubehagelig og sårende måte.» Svaralternativene er som følger: «det har ikke hendt meg de siste månedene», «bare en sjelden gang», «2 eller 3 ganger i måneden», «omtrent en gang i uken» og «flere ganger i uken» (OBVQ-R, 1996 og senere).

Lenger ute i skjemaet møter elevene det globale spørsmålet om hvor ofte de har vært med på å *mobbe en annen elev/andre elever* på skolen. Det globale spørsmålet blir etterfulgt av en rekke spørsmål om ulike former for mobbing som eleven kan ha utsatt sine medelever for. De ulike formene for mobbing er de samme som elevene får presentert etter det globale spørsmålet om å bli mobbet. De presenteres i samme rekkefølge og svarkategoriene er også like bortsett fra det første: «Det har ikke hendt de siste månedene». De ulike formene for mobbing blir ofte brukt til å konstruere skalaer i form av sumskårer eller gjennomsnittsskårer. Antall former det blir spurt om varierer i de ulike utgavene av skjemaet. I OBVQ-R fra 1996 er det syv ulike former for mobbing: verbal mobbing; holde noen utenfor; fysisk mobbing som slag og spark; fortelle løgner; frata noen penger eller ødelegge ting; true noen til å gjøre ting de ikke ville gjøre; gi ubehagelige kommentarer om hudfarge eller innvandrerbakgrunn. I norske datainnsamlinger fra 2001 ble det inkludert et eget spørsmål i skjemaet om det å bli mobbet/mobbe andre med ubehagelige ord, tegn eller handlinger som har seksuell betydning (Breivik & Olweus, 2015). I OBVQ-R fra 2005 ble den norske versjonen av skjemaet utvidet med et spørsmål om sårende meldinger eller samtaler på mobiltelefon/internett. Dette spørsmålet ble plassert helt til slutt i en rekke av i alt ni spesifikke former for mobbing (Olweus, 2005; Olweus, 2012).

Etter at RKBV Vest overtok rettighetene til å utvikle og tilby OBVQ/OBVQ-R til norske brukere er det gjort ytterligere endringer i de spesifikke spørsmålene om mobbing. I den norske versjonen av skjemaet fra høsten 2012 ble spørsmålet om mobbing på grunn av hudfarge og innvandrerbakgrunn strøket og erstattet av et generelt spørsmål om utseendet. Dette ble gjort av hensyn til personvern og fare for indirekte identifisering av elever. Av samme grunn ble også alle åpne felt i skjemaet der elever kunne skrive inn kommentarer strøket. I tillegg ble spørsmålet om digital mobbing fjernet fra listen over de ulike mobbepormene. Dette ble gjort fordi bruken av digitale verktøy kunne omfatte flere av mobbepormene, for eksempel verbal mobbing, utestenging og trusler. I stedet ble spørsmål om digital mobbing plassert i en egen bolk i slutten av skjemaet.

### Måling av mobbing i litteraturen

OBVQ/OBVQ-R er et av svært mange selvrapporteringskjema som er blitt utviklet med formål om å måle mobbing i barne- og ungdomsperioden. I en systematisk kunnskaps-oversikt med strenge kriterier for inkludering ble det lokalisert 27 ulike skjema (Vessey, Strout, DiFazio & Walker, 2014). Som nevnt er det stor enighet i litteraturen om den teoretiske definisjonen av mobbing, men når det gjelder målingen av dette begrepet er enigheten langt mindre. Det gjelder hvem som er den beste datakilden for å undersøke mobbing – barnet selv, jevnaldrende, lærere og/eller foreldre. Det er også uenighet om verdien av å gi barn en definisjon eller forklaring på hva som menes med begrepet mobbing før de fyller ut skjemaene. Lengden på tidsperioden som mobbepørsmålene viser til, varierer også en god del mellom ulike instrumenter. Det gjør også antall responskategorier og type kategori. Noen forskere ser verdien av å bruke globale enkeltspørsmål mens andre sverger til skalaer basert på spesifikke former for mobbeatferd. Det er også ulike terskler eller kriterier i bruk for å skille ut de som tilhører kategorien mobbeofre og de som ikke gjør det. Det samme gjelder grenseoppgangen mellom barn som mobber og de som klassifiseres som ikke-mobbere.

I den internasjonale mobbeforskningen er OBVQ/OBVQ-R et av de mest brukte selvrapporterings skjemaene for elever i skolen. Det har derfor fått en del oppmerksomhet at det er publisert lite informasjon om måleegenskapene til de globale mobbepørsmålene i dette skjemaet (f.eks. Cornell & Bandyopadhyay, 2010; Furlong, Sharkey, Felix, Tanigawa & Green, 2010; Greif & Furlong, 2006). Også tidlig på 1990-tallet ble mobbeforskere oppfordret til å vie større oppmerksomhet til måleegenskapene ved instrumentene de bruker (Farrington, 1993).

Ifølge en systematisk oversikt over de psykometriske egenskapene til 27 ulike selvrapporteringsinstrument som var utviklet for å måle mobbing blant barn og unge (inkludert OBVQ/OBVQ-R), ble det konkludert at informasjonen om instrumentenes reliabilitet, validitet og sensitivitet for endring var svært begrenset. Det var derfor ikke noen av skjemaene som de kunne anbefale å ta i bruk i stor skala. Men av de vurderte skjemaene var det likevel to instrumenter som fikk bedre vurderinger enn de andre. OBVQ-R var en av disse (Vessey, Strout, DiFazio & Walker, 2014). For å bli inkluderte i den systematiske oversikten måtte instrumentene som måler mobbing være utviklet for aldersgruppen 6 – 21 år. Det var også et av inklusjonskriteriene at hovedformålet med studien var å undersøke de psykometriske egenskapene til instrumentet. Det var to studier som hadde brukt OBVQ-R (Lee & Cornell, 2010; Kyriakides, Kaloyirou & Lindsay, 2006). I tillegg var det en studie som hadde tatt utgangspunkt i de ulike formene for mobbing fra OBVQ-R, men spørsmålsformuleringer og responskategoriene var nokså modifiserte (Bevans, Bradshaw & Waasdorpe, 2013).

Et begrep kan måles indirekte ved både reflekssive (dets effekter) og formative (dets årsaker) målemodeller (Bollen & Lennox, 1991). Hvilken modell som egner seg best til å måle fenomenet mobbing er i liten grad blitt drøftet i litteraturen. Valg av målemodell vil ha implikasjoner for vurdering av reliabilitet og validitet. Med en reflekssiv målemodell er Cronbachs alpha og faktoranalyser meningsfulle fremgangsmåter for å studere reliabilitet og strukturell validitet. Med formative målemodeller derimot er disse mindre relevante (Olweus et al., 2021). I mobbefeltet er det eksempler på studier som bruker en reflekssiv

målemodell til å undersøke både det å *utøve* mobbing og det å *bli utsatt* for mobbing (Kyriakides Kaloyirou & Lindsay, 2006). I andre studier blir reflekssive målemodeller kun brukt når det er tale om *utøving* av mobbing (Breivik & Olweus, 2015). I denne kunnskapsoppsummeringen vil vi rapportere det som finnes av psykometrisk informasjon i de enkelte studiene. I metodelitteraturen er det heller ikke enighet om hvilke begrensninger og muligheter de ulike målemodellene gir (Bollen & Bauldry, 2011; Diamantopoulos & Winklhofer, 2001; Howell, Breivik & Wilcox, 2007).

### Noen resultater fra internasjonale studier som har brukt de globale spørsmålene om mobbing i OBVQ-R

I den systematiske oversikten over 27 ulike selvrapporteringsinstrument var det kun én studie (Lee & Cornell, 2009) som hadde studert måleegenskapene til de globale spørsmålene om mobbing. Men i Finland er de globale spørsmålene blitt brukt i evalueringstudier som er relevante for denne kunnskapsoppsummeringen.

*Sammenligning av ulike datakilder.* Siden OBVQ/OBVQ-R er et selvrapporterings skjema kan validiteten til de globale spørsmålene undersøkes ved å samle inn data fra andre kilder i tillegg – som f.eks. lærere, medelever eller foreldre. Det er gjort studier der elevene i en klasse blir bedt om å peke ut hvem som blir mobbet og hvem som mobber andre. Dersom det er høy grad av samsvar mellom selvrapportert mobbing og den mobbingen som medelever rapporterer, vil det være en indikasjon på at de globale spørsmålene har god begrepsvaliditet (konvergent validitet). I en amerikansk studie ( $N = 202$ ) ble det funnet en moderat korrelasjon ( $r = 0,42$ ,  $p < 0,01$ ) mellom selvrapporterte ofre og ofre utpekt av medelever. Korrelasjonen mellom selvrapporterte mobbere og mobberne som andre elever pekte ut ( $r = 0,12$ ,  $p < 0,05$ ), var langt lavere (Lee & Cornell, 2009).

I en stor finsk studie ( $N = 25,833$ ) konkluderte forfatterne at begrepsvaliditeten til de globale spørsmålene fra OBVQ-R var god. Blant annet ble det funnet signifikante korrelasjoner på skolenivå mellom selvrapportert mobbing basert på de to globale spørsmålene fra OBVQ-R (dikotomisert) og rapporter om mobbing basert på medelevers oppfatninger. Til å identifisere hvilke klasse-



kamerater som ble mobbet og/eller mobbet andre ble det brukt et finsk spørreskjema (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman & Kaukiainen, 1996). Antall nominasjoner som en gitt elev fikk i klassen sin ble dividert med antall elever i klassen. På 4.– 10. trinn varierte korrelasjonene fra 0,46 – 0,75 ( $p < 0,001$ ) mellom selvrapportert mobbing og mobbing observert av medelever. Utregningen var basert på aggregerte skårer der *skole* var analyseenheten (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Alanen & Salmivalli, 2011).

*Gruppeforskjeller og korrelasjoner med relevante variabler.* En studie i USA brukte de to globale spørsmålene i OBVQ-R til å dele barn og unge på 6.– 10. trinn inn i tre involverte grupper og en ikke-involvert gruppe. Det kom tydelig frem at det å være innblandet i mobbing har sammenheng med et bredt spekter av psykososiale problemer (Nansel et al., 2001). Studien inngår i prosjektet Health Behavior in School Aged Children (HBSC). Resultatene samsvarer i stor grad med problemprofilene til de tre gruppene slik de er beskrevet i litteraturen (Cook et al., 2010). Regelbrytende atferd i form av alkoholbruk, røyking og slåssing var et langt større problem i mobbergruppen enn i gruppen som ble mobbet. Som forventet var det mobbeofrene og barn med doble roller som rapporterte mest ensomhet og problemer med de sosiale relasjonene til jevnaldrende. Ifølge mobbernes rapporteringer opplevde de i liten grad slike problemer. I studien til Nansel og kollegaer (2001) ble ikke internaliserende problemer som angst og depresjon undersøkt.

I finske studier er begrepsvaliditeten til de to globale spørsmålene om mobbing fra OBVQ-R blitt undersøkt ved å korrelere dem med de spesifikke formene for mobbing som inngår i dette skjemaet. Korrelasjonene er gjort på skolenivå (aggregerte skårer) og omfatter klasstrinn 1–9. Korrelasjonene varierer fra 0,65 – 0,87,  $p < 0,001$  (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Alanen et al., 2011; Kärnä, Voeten, Little, Alanen, Poskiparta & Salmivalli, 2013).

*Endringssensitivitet.* I Finland er de to globale spørsmålene fra OBVQ-R blitt brukt i spørreskjema til elever på 4. – 6. trinn med formål om å undersøke effekten av det finske tiltaksprogrammet KiVa på

blant annet omfanget av mobbing i skolen. Det ble gjennomført tre datainnsamlinger. Foruten selvrappporter om mobbing fikk elevene i oppgave å peke ut elever i egen klasse som ble mobbet eller mobbet andre ved hjelp av det finske instrumentet til Salmivalli og kollegaer (1996) som er omtalt tidligere. Ved å sammenligne KiVa-skoler med kontrollskoler ble det funnet nedgang i mobbing basert på selvrappporter, men også basert på rapporter fra medelever. Forskerne antyder at det synes noe lettere å fange opp endringer i mobbing basert på selvrappporter enn på rapporter fra medelever. Regresjonsanalyser med fire nivåer (pulje, elever, klasse og skole) viste at intraklassekorrelasjonene (ICC) på elevnivå var stort sett høyere når mobbing ble målt med medelevers observasjoner enn med de globale enkeltspørsmålene (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen & Salmivalli, 2011).

Også i en senere evalueringsstudie ble de to globale spørsmålene fra OBVQ-R benyttet til å måle effekter av KiVa-programmet. Sammenlignet med kontrollskoler var det en tydelig nedgang i mobbing på 1.– 3. trinn – både for det å bli mobbet og det å mobbe andre på skoler som hadde innført KiVa programmet, men reduksjonen i det å bli mobbet varierte med kjønn (interaksjonseffekter på individnivå og på klasseromnivå). På 7.– 9. trinn var reduksjonen i mobbing både svakere og mindre konsistent enn på 1. – 3. trinn. Blant de eldste elevene på 7.– 9. trinn varierte også resultatene i større grad med kjønn og alder (Kärnä, Voeten, Little, Alanen et al., 2013).

### **Noen resultater fra internasjonale studier som har brukt de spesifikke spørsmålene om mobbing i OBVQ-R**

En kypriotisk studie har undersøkt begrepsvaliditeten og reliabiliteten til de ulike formene for mobbing ved hjelp av Rasch modellering (Kyriakides, Kaloyirou & Lindsay, 2006). Studien var inkludert i den systematiske oversikten til Vessey og kollegaer (2014). I OBVQ-R (2001) er det åtte ulike former for å bli mobbet og åtte former for å mobbe andre. Hovedkonklusjonen deres er at instrumentet har gode psykometriske egenskaper og at det måler to helt ulike aspekt ved fenomenet mobbing – det å bli mobbet og det å mobbe andre. Instrumentet fungerer godt i kypriotisk kultur og de antyder at det

vil være nyttig i andre land også. Men de gir også noen forslag til forbedringer i skjemaet. De etterlyser blant annet et generelt spørsmål om mobbing knyttet til elevens utseende og ikke bare relatert til hudfarge eller rase. Et av leddene i skjemaet omfattet både det å stjele penger fra mobbeofferet og å ødelegge eiendeler. De mente at disse burde splittes. Spørsmålet om indirekte mobbing var generelt og kunne med fordel konkretiseres.

I USA er det gjort en studie som har undersøkt de psykometriske egenskapene til de ulike formene for å bli mobbet (Bevans, Bradshaw & Waasdorp, 2013). Også denne studien var inkludert i den systematiske oversikten (Vessey et al., 2014). På grunn av markerte kjønnsforskjeller i direkte og indirekte mobbing ble det viktig å undersøke om en to-faktorløsning som skilte mellom disse to mobbepormene ville gi bedre tilpasning til dataene enn en én-faktorløsning. Også i denne studien ble det brukt Rasch modeller til å undersøke faktorstrukturen i mobbepormene. Selv om det var en viss støtte for én-faktorløsningen, var det to-faktorløsningen som gav den beste tilpasningen.

Med data fra HBSC har også en annen studie i USA undersøkt faktorstrukturen til de spesifikke spørsmålene om mobbing. Denne studien inkluderte elleve former for å bli mobbet og elleve former for å mobbe andre. Innholdet i mobbepormene har mest til felles med i OBVQ-R fra 2005, men i tillegg er det pluss på med noen ekstra ledd om digital mobbing. Faktoranalyser av samtlige 22 variabler viste at målemodellen med to faktorer gav best tilpasning til dataene – en for å bli mobbet og en annen for å mobbe andre. Analysene av invarians tydet også på at de spesifikke spørsmålene kan brukes i ulike elevpopulasjoner. Faktorstrukturen var den samme for jenter og gutter, for ulike aldersgrupper og for de største etniske gruppene i USA (Roberson & Renshaw, 2017).

Det er flere andre utenlandske studier som har undersøkt reliabiliteten til de spesifikke formene for mobbing fra OBVQ/OBVQ-R. Cronbachs alpha i disse studiene varierer mellom 0,80 og 0,90 (for en oversikt, se Breivik og Olweus, 2015).

I evalueringstudier av Olweusprogrammet (OBPP) er det vanligvis de globale enkeltspørsmålene som

er blitt brukt. Men i en stor studie over tre år med over 30 000 elever fra Pennsylvania, USA, (3.– 9. klassesetrinn) ble de spesifikke formene for mobbing benyttet til å undersøke effekten av programmet (Olweus, Limber & Breivik, 2019). Noen av formene for mobbing ble slått sammen til skalaer, mens andre ble brukt enkeltvis. Det ble funnet signifikante reduksjoner i alle former for mobbing (blitt mobbet og mobbet andre), men programeffektene var større for yngre elever enn for de eldre. Både jenter og gutter rapporterte signifikante reduksjoner i mobbing, men effekten var avhengig av type mobbing. Gutter opplevde større forbedring i fysisk mobbing sammenlignet med jenter, men for verbal mobbing var resultatmønsteret motsatt. Den amerikanske utgaven av OBVQ-R har spørsmål om elevenes etniske bakgrunn/rase (OBQ; Olweus, 2007). Effekten av programmet var stort sett den samme for hvite og svarte elever, men for de med spansk bakgrunn var effektene noe mindre.

## Metode

Bibliotekar Mari Elvsåshagen ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse, helseregion Øst og Sør, søkte etter dokumentasjon på testens psykometriske egenskaper i databasene, PsycINFO, Medline, Embase, Cochrane Library, Oria (BIBSYS), Norart, SveMed+, CRISin.no, NORA.no, Forskningsdatabasen.dk og Swepub. Søkedato: 9-10. april 2018. Søkestrategien er tilgjengelig på <https://psyktestbarn.r-bup.no/no/artikler/olweus-spoerreskjema-om-mobbing-olweusundersoekelsen>

Vi inkluderte alle publikasjoner av studier som har undersøkt og rapportert minst ett av følgende i skandinaviske utvalg:

- normdata for testen
- reliabilitet: indre konsistens, test-retest, interrater og endringssensitivitet
- validitet: samsvar med liknende testskårer, samsvar med referansestandard eller annet kriterium, og/eller faktorstruktur

I tillegg, og *kun for norske versjoner av OBVQ/OBVQ-R*, inkluderte vi publikasjoner som rapporterte forekomster av mobbing i generelle populasjoner.

Etter fjerning av dubletter gikk begge forfatterne gjennom alle identifiserte publikasjoners sammendrag. Forfatterne foretok vurderingene uavhengig av hverandre. Alle publikasjoner som kunne virke relevante ble bestilt inn i fulltekst, og vurderingsprosessen ble gjentatt for disse.

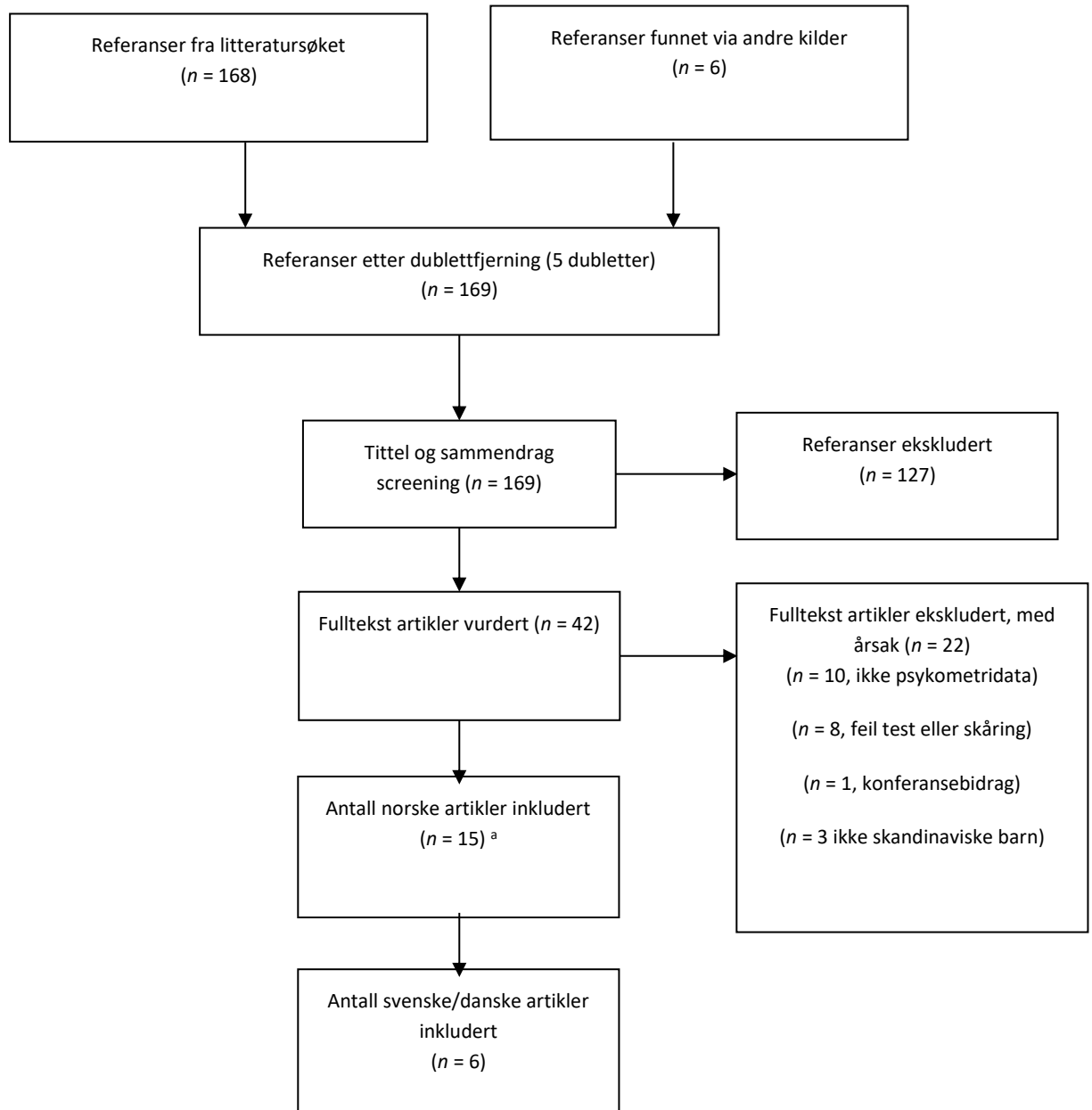
Begge forfatterne vurderte normering, validitet og reliabilitet ved hjelp av en tilpasset versjon av Test review form and notes for reviewers (EFPA, 2013). Forfatterne foretok vurderingene uavhengig av hverandre.

## Resultater

### Litteratursøk

Det ble i alt funnet 130 norske referanser hvorav 18 ble vurdert i fulltekst. Tilsvarende ble 38 svenske eller danske referanser funnet og av disse ble også 18 vurdert i fulltekst. I tillegg ble 6 artikler funnet via andre kilder. Til sammen ble 41 publikasjoner vurdert i fulltekst og av disse ble 15 norske inkludert (14 uavhengige studier) (tabell 1) og 6 svenske eller danske (5 uavhengige studier) (tabell 2). En av artiklene fra det svenske og danske søket (Harel-Fisch et al., 2011) rapporterte også data for Norge og er dermed inkludert i både tabell 1 og tabell 2. Resultatet fra inklusjonsprosessen er presentert mer detaljert i figur 1.

Figur 1. Oversikt over inklusjonsprosessen av studier



Note. <sup>a</sup>En av artiklene i den svenske/danske gruppen inneholdt også data for Norge.

**Tabell 1.** Inkluderte norske studier

Referanse	Design	Populasjon	N	Mål	Rapporterte egenskaper, verdier
Amarsson et al. (2019)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 2013/2014 (11, 13 og 15 år)	3 028	Blitt mobbet (globalt spm.) Mobbet andre (globalt spm.)	Forekomsttall
Breivik et al. (2015)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 5 kohorter 2001–2003 (4.-10. trinn)	48 926	Mobbet andre (Spesifikke spm. 8 ledd)	IRT analyser, reliabilitet
Chester et al. (2015)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 2001/2002 2005/2006 2009/2010 (11–15 år)	Ikke rapportert	Blitt mobbet (globalt spm.)	Forekomsttall
Craig et al. (2009)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 2006 (11–15 år)	4 568	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing	Forekomsttall
Due et al. (2005)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 1997/1998 (11,13, og 15 år)	5 026	Blitt mobbet (globalt spm.)	Forekomsttall
Due et al. (2009)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 2001/2002 (11, 13 og 15 år)	5 023	Blitt mobbet (globalt spm.)	Forekomsttall
Endresen et al. (2001)	Tverrsnitt	Ungdommer Bergen 1985 (13–16 år)	2 286	Mobbet andre (skala 4 ledd)	Reliabilitet, begrepsvaliditet (r med empati og positiv holdning til mobbing)
Harel-Fisch et al. (2011)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 2006 (11, 13 og 15 år)	4 564	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing.	Begrepsvaliditet (smh mellom mobbing og skolemiljø)
Hysing et al. (2019)	Tverrsnitt	Ungdommer Hordaland 1996 (16–19 år)	10 220	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing.	Forekomsttall, begrepsvaliditet (r med psykisk helse, søvn mm)
Molcho et al. (2009)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 1993/1994, 1997/1998, 2001/2002, 2005/2006, (11, 13 og 15 år)	-	Blitt mobbet (globalt spm.) Mobbet andre (globalt spm.)	Forekomsttall
Olweus (1992)	Tverrsnitt	Skolebarn Norge 1983	Ca. 83.000	Blitt mobbet (globalt spm.) Mobbet andre (globalt spm.)	Forekomsttall
Olweus et al. (2010)	Tverrsnitt	Skolebarn Oslo 1999 (5.–7. trinn)	Ca. 900	Blitt mobbet (globalt spm.) Mobbet andre (globalt spm.)	Forekomsttall
		Skolebarn Norge 3 kohorter 2001–2002 (4.–7. trinn)	8 388 4 083 8 238		

Slaatten et al. (2015)	Tverrsnitt	Ungdommer Midthordaland Oslo/Akershus 2010 (14–15 år)	921	Blitt mobbet (Globalt spm.)	Begrepsvaliditet ( <i>r</i> med depresjon)
<sup>a</sup> Solberg et al. (2003)	Tverrsnitt	Skolebarn Bergen 1997 (11–15 år)	5 171	Blitt mobbet (Globalt spm.); Mobbet andre (globalt spm.); Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing;	Begrepsvaliditet (gruppeforskjeller og <i>r</i> med: Blitt mobbet (spesifikke spm. 7 ledd); Mobbet andre (spesifikke spm. 7 ledd; Blitt mobbet, varighet 1 spm.)
<sup>a</sup> Solberg et al. (2007)	Tverrsnitt	<u>To utvalg skolebarn:</u> 1997 Bergen (11–15 år)	5 171	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing	Forekomsttall
		2001 Norge (10–16 år)	12 872		

*Note.* <sup>a</sup>Utvalget i Solberg et al., 2003 inngår i noen analyser i det større utvalget presentert i Solberg et al., 2007.

**Tabell 2.** Inkluderte svenske og danske studier

Referanse	Design	Populasjon	N	Mål	Rapporterte egenskaper, verdier
Beckman et al. (2012)	Tverrsnitt	Svenske skoleelever 2009; 2010 (13–16 år)	3 820	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om «tradisjonell» mobbing (blitt mobbet/mobbet andre) Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om digital mobbing (blitt mobbet/mobbet andre).	Begrepsvaliditet (smh med psykosomatiske plager)
Bjereld et al. (2016)	Tverrsnitt	Danske og svenske skolebarn 2001/2002; 2005/2006; 2009/2010 (11–15 år)	4 584 og 3.813	Blitt mobbet (globalt spm.)	Begrepsvaliditet (smh med antall venner og digital kommunikasjon)
Harel-Fisch et al., 2011	Tverrsnitt	Danske og svenske skolebarn 2006 (11, 13 & 15 år)	5 668 og 4 351	Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing (blitt mobbet/mobbet andre).	Begrepsvaliditet (smh mellom mobbing og skoleerfaringer/oppfatninger)
Hellstrom et al. (2013)	Tverrsnitt	Svenske skoleelever 2009 (13–15 år)	1 760	Kombinasjonsmål av to globale spørsmål: Blitt mobbet «tradisjonelt» og Blitt mobbet digitalt.	Begrepsvaliditet (smh med aggresjon fra jevnaldrende). Phi – korrelasjon.
<sup>a</sup> Obermann (2011)	Tverrsnitt	Danske skoleelever (12,6 år ved T <sub>1</sub> )	677	Blitt mobbet (globalt spm.); Mobbet andre (globalt spm.); Fire grupper: Kombinasjonsmål av to globale spm. om mobbing (blitt mobbet/mobbet andre).  Blitt mobbet (spesifikke spm. 10 ledd); Mobbet andre (spesifikke spm. 10 ledd)	Cronbachs alpha for to skalaer. Begrepsvaliditet ( <i>r</i> med andres rapport av mobbing og skala for moralsk frakobling)
<sup>a</sup> Obermann (2013)	Longitudinell (Resultat for T <sub>2</sub> )	Danske skoleelever (12,6 år ved T <sub>1</sub> )	567	Blitt mobbet (globalt spm.); Mobbet andre (globalt spm.); Blitt mobbet (spesifikke spm. 10 ledd); Mobbet andre (spesifikke spm. 10 ledd)	Cronbachs alpha for to skalaer. Begrepsvaliditet ( <i>r</i> med andres rapport av mobbing og skala for moral disengagement)

Note: <sup>a</sup>De to artiklene av Obermann (2011; 2013) er basert på samme studie.

### Forekomster av mobbing i generelle populasjoner (skolebarn)

Det har vært en lang tradisjon i mobbeforskningen å publisere omfanget av mobbing for to hovedgrupper – alle som er blitt mobbet og alle som mobber andre (jf. kolonne A og B i tabell 3). Også Utdanningsdirektoratets *Elevundersøkelse* publiserer tall om mobbing på denne måten i sine årlige rapporter (se f.eks. Wendelborg, 2019). Denne praksisen betyr at barn med doble roller er inkludert i begge hovedgruppene. De siste 20 årene er det blitt mer og mer vanlig i internasjonal forskning å la barn med doble roller utgjøre en egen gruppe. Tall som viser omfanget av mobbing omfatter da tre grupper som ikke overlapper hverandre (jf. kolonne C, D og E i tabell 3).

Det er først og fremst de to globale spørsmålene om mobbing fra OBVQ-R (2001) som har blitt brukt til å måle omfanget av mobbing i norske skoler. Halvparten av studiene i tabell 3 er basert på landsrepresentative utvalg av ungdommer i alderen 11, 13 og 15 år. Dataene er samlet inn som del av den store flernasjonale WHO-undersøkelsen, Health Behavior in School-Aged Children, HBSC (jf. innledningen). Som det fremgår av tabell 3 er det i HBSC studiene publisert mest informasjon om barn som er blitt mobbet (Arnarsson et al, 2019; Chester et al., 2015; Craig et al., 2009, Due et al. 2005; Due et al., 2009), men to av studiene har også rapportert data om elever som mobber andre (Craig, Due, Pickett, Harel-Fisch, & Overpeck, 2009; Molcho et al., 2009). Molcho og kollegaer (2009) studerte tidstrender i mobbing fra 1993 til 2006 i 27 land og konkluderte at det hadde vært en systematisk nedgang i mobbing i Norge og i flesteparten av de andre landene i studien.

Den andre hovedkilden til informasjon om mobbing i tabell 3 er skoler som tar OBVQ/OBVQ-R før de skal i gang med å innføre *Olweusprogrammet mot mobbing og antisosial atferd*. Noen av utvalgene omfatter skoler i enkeltkommuner (Oslo og Bergen), mens andre utvalg er satt sammen av skoler fra ulike deler av landet. Ti av elleve studier i tabell 3 har hentet dataene sine fra norske grunnskoler, og alderen på elevene varierer fra 8 – 15 år. Men den befolkningsbaserte studien fra Hordaland fylke, ung@hordaland, omfatter eldre ungdommer i

alderen 16 – 19 år (Hysing et al., 2019). Flesteparten av studiene har rapportert tall for både jenter og gutter.

Som nevnt i innledningen var det i denne artikkelen viktig å synliggjøre endringer i skjemaet *etter* den første revisjonen i 1996. I tabell 3 skiller vi derfor mellom tre reviderte versjoner. Selv om nesten alle studiene i tabell 3 har referert til OBVQ-R fra 1996 i referanselistene sine, har vi valgt å plassere flesteparten av dem i kategorien, OBVQ-R 2001. Hva som skiller disse versjonene fra hverandre, vil bli gitt eksempler på nedenfor.

Studiene i tabellen dekker en lang tidsperiode fra 1983 – 2014. Det kan være ulike typer endringer som påvirker forekomsttallene over tid – for eksempel saker i mediene, myndighetenes politikk og utbredelsen av antimobbeprogram. Men også endringer i spørsmålsformuleringer og svar-kategorier kan påvirke tallene. Vi har derfor prøvd å synliggjøre i tabell 3 hvilken versjon av skjemaene de ulike studiene har brukt. De aller fleste studiene i denne tabellen har brukt OBVQ-R fra 2001. Det betyr at referanseperioden for de globale spørsmålene er «de siste månedene». For studier som har brukt OBVQ-R fra 1996 eller eldre skjema er referanseperioden lengre, dvs. vårhalvåret eller høsthalvåret.

Svarkategorien «2 eller 3 ganger i måneden» ble tatt i bruk fra og med OBVQ-R i 1996. Nesten alle studiene i tabell 3 har brukt denne som nedre grenseverdi i utregningen av forekomst (se note i tabell 3 for flere detaljer). Analyser på norske data tyder på at denne frekvenskategorien er et fornuftig valg gitt definisjonen av mobbing, men også utfra strategiske vurderinger knyttet til det å drive antimobbearbeid i skolen (Solberg & Olweus, 2003). Også *Elevundersøkelsen* til Utdanningsdirektoratet bruker denne kategorien som nedre grenseverdi.

Prosentandelen som blir mobbet i tabell 3 varierer fra ca. 7–15 % når ulike aldersgrupper av grunnskoleelever er slått sammen (jf. kolonne A), men ikke alle studiene er sammenlignbare på grunn av ulike aldersinndelinger. Når det gjelder kjønnsforskjeller i å bli mobbet viser tabell 3 at de



jevnt over ikke er særlig store, men at gutter mobbes mer enn jenter. Det er kun studien til Arnasson et al. (2019) med data fra 2013/2014 som delvis bryter med dette kjønns mønsteret. I deres studie er det en tendens til at jenter på 13 og 15 år mobbes litt mer enn gutter, men det gjelder ikke for 11-åringene.

De eldste tallene i tabell 3 er fra 1983 og ble samlet inn i forbindelse med Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) sin «Aksjon mot mobbing». De er inkludert her fordi de globale spørsmålene har mye til felles med OBVQ/OBVQ-R: «Hvor ofte er du blitt plaget på skolen?» / «Hvor ofte har du selv vært med på å plage andre elever på skolen?». Også flere av svarkategoriene i 1983 er de samme som i OBVQ fra 1986, men det var flere finkelte frekvenskategorier i den øvre enden av skalaen<sup>4</sup>. Vi antar at dette ikke påvirker forekomsttallene i særlig grad siden det er frekvenskategorien «av og til» som skiller *mobbing* fra *ikke mobbing*. Også studiene basert på OBVQ fra 1986 har brukt denne kategorien som nedre grenseverdi.

I spørreskjemaet fra 1983 fikk elevene en forklaring på hva som menes med ordet plaging/mobbing. Men eksemplene som ble gitt handlet kun om direkte former for mobbing. Indirekte mobbing, som å bli holdt utenfor i friminuttene, ble målt i et eget spørsmål (Roland, 1989). Tallene fra den landsomfattende undersøkelsen i tabell 3 viser altså omfanget av direkte mobbing (Olweus, 1992). På ungdomstrinnet det året var prosentandelen mobbeofre klart høyere for gutter enn for jenter (Olweus, 1992).

Det er lite data om alderstrender i tabell 3, men to av studiene finner at det å bli mobbet minker med økende alder for begge kjønn (Olweus, 1992; Solberg et al., 2007). For å spare plass i tabellen er ikke all informasjon om alderstrinn fra de to studiene tatt med.

Data fra skoleundersøkelsene før innføringen av *Olweusprogrammet* viser at det er langt flere gutter enn jenter som *mobber sine medelever* (jf. tabell 3, kolonne B). Jevnt over er prosentandelen for guttene 2 – 3 ganger høyere enn for jentene. Mens ca. 3–4 prosent av jentene rapporterer at de har mobbet andre, gjelder det 9–10 prosent av guttene. Data fra 1997 og 2001 tyder på at det å mobbe andre øker markert fra barnetrinnet til ungdomstrinnet for begge kjønn, men av plasshensyn er ikke tall for ulike klassetrinn fra studien til Solberg og kollegaer (2007) tatt med i tabell 3.

Det er tre studier som har publisert tall om barn med *doble roller* (jf. kolonne C), men en har publisert figurer uten eksakte tall (se tabell 3). På bakgrunn av data fra skoleundersøkelsene i 1997 og 2001 utgjør denne gruppen 1–2 prosent av alle elever på 4.– 10. trinn (Solberg et al. 2007). Det går også tydelig frem at kjønnsforskjellen er stor. Andelen som både mobber og blir mobbet er 2–3 ganger høyere for gutter enn for jenter. Også data fra Hordaland fylke viser at gruppen med doble roller er svært liten, dvs. 0,5 % i 2012 (Hysing et al., 2019).

Det er kun fire studier i tabell 3 som har publisert forekomsttall der involverte elever er delt inn i tre grupper (jf. kolonne C, D og E). Ifølge data fra 1997 og 2001 var omfanget av barn i grunnskolen som ble mobbet på ca. 8 – 10 % etter at barn med doble roller var tatt bort. Det tilsvarende tallet for barn som mobber var 4 – 5 %.

<sup>4</sup> Skjemaet fra *Aksjon mot mobbing* har syv responskategorier: «jeg er ikke blitt plaget i høst»; «det har hendt bare en sjelden

gang»; «av og til»; «omtrent 1 gang i uken»; «omtrent 2 – 3 ganger i uken»; «omtrent 4 – 5 ganger i uken»; «flere ganger om dagen» (Roland, 1989).

**Tabell 3.** Forekomster av mobbing basert på norske data og de to globale spørsmålene om mobbing <sup>1</sup>

Referanse	Utvalg/gruppe	Spørreskjema <sup>2</sup>	N	Antall skoler	Blitt mobbet <sup>2</sup> Alle	Mobbet andre <sup>3</sup> Alle	Både blitt mobbet og mobbet andre <sup>4</sup>	Bare blitt mobbet <sup>5</sup>	Bare mobbet andre <sup>6</sup>	Involvert i mobbing Totalt <sup>7</sup>
					A	B	C	D	E	F
Arnarsson et al. (2019)	Skolebarn Norge 2013/2014 11, 13 og 15 år	OBVQ-R 2001	3 028	218	7,8 % gutter 11 år 4,6 % gutter 13 år 2,7 % gutter 15 år 5,2 % jenter 11 år 5,0 % jenter 13 år 3,1 % jenter 15 år					
Chester et al. (2015)	Skolebarn Norge 11, 13 og 15 år 2001/2002	OBVQ-R 2001	-	-	12 % gutter 9,9 % jenter					
	2005/2006	OBVQ-R 2001	-	-	9,7 % gutter 6,9 % jenter					
	2009/2010	OBVQ-R 2001	-	-	9,5 % gutter 8,2 % jenter					
Craig et al. (2009)	Skolebarn Norge 2006 11, 13 og 15 år	OBVQ-R 2001	4 568				(Figur 1 og 2 i studien)	(Figur 1 og 2 i studien)	(Figur 1 og 2 i studien)	15,3% gutter 8,4% jenter
Due et al. (2005)	Skolebarn Norge 1997/1998 11, 13 og 15 år	OBVQ 1986 <sup>7</sup>	5 026		15,3 % gutter 10,6 % jenter					
Due et al. (2009)	Skolebarn Norge 2001/2002 11, 13 og 15 år	OBVQ-R 2001 <sup>8</sup>	5 023	165	11,7 % gutter 9,9 % jenter					
Hysing et al. (2019)	Ungdommer i Hordaland 2012 16–19 år	OBVQ-R 2001	10 220				1 % gutter 0,1 % jenter 0,5 % totalt	1,9 % gutter 1,5 % jenter 1,7 % totalt	1,8 % gutter 0,4 % jenter 1 % totalt	3,2 % totalt
Molcho et al. (2009)	Skolebarn Norge 11, 13 og 15 år 1993/1994	OBVQ 1986	-	-	16,9 % gutter 12,6 % jenter	20,3 % gutter 6,3 % jenter				
	1997/1998	OBVQ 1986	-	-	15,8 % gutter 10,9 % jenter	17,1 % gutter 4,4 % jenter				
	2001/2002	OBVQ-R 2001	-	-	12,0 % gutter 9,9 % jenter	11,2 % gutter 3,7 % jenter				
	2005/2006	OBVQ-R 2001	-	-	9,7 % gutter 6,9 % jenter	8,0 % gutter 1,7 % jenter				

Olweus (1992)	Skolebarn Norge 1983 2.–9. trinn	Elefskjema 1983 «Aksjon mot mobbing»	Ca. 715 83.000		Ca. 9 % totalt	Ca. 7 % totalt	Ca. 1,6 % totalt		Ca. 15 % totalt	
					2. kl: 17,5 % gutter 3. kl: 14,5 % gutter 4. kl: 13,0 % gutter 5. kl: 10,6 % gutter 6. kl: 8,4 % gutter 7. kl: 8,0 % gutter 8. kl: 7,7 % gutter 9. kl: 6,4 % gutter	2. kl: 9,8 % gutter 3. kl: 9,9 % gutter 4. kl: 9,7 % gutter 5. kl: 11,7 % gutter 6. kl: 11,7 % gutter 7. kl: 8,1 % gutter 8. kl: 12,8 % gutter 9. kl: 12,7 % gutter				
Olweus et al. (2010)	Skolebarn Oslo 1999 5. – 7. trinn	OBVQ-R 1996/1999	Ca. - 900		11,3 % jenter	3,6 % jenter				
					17 % gutter	8,8 % gutter				
	Skolebarn Norge 4.–7. trinn 2001 Høst	OBVQ-R 2001	8 388	56	14,4 % totalt	6,4 % totalt				
					15,2 % totalt	5,7 % totalt				
2002 Vår	OBVQ-R 2001	4 083	46	14,0 % totalt	5,9 % totalt					
2002 Høst	OBVQ-R 2001	8 238	58	13,2 % totalt	5,1 % totalt					
Solberg et al. (2003)	Skolebarn Bergen 1997 5. – 9. trinn	OBVQ-R 1996	5 171	37	9,1 % jenter	3,2 % jenter	0,9 % jenter	8,1 % jenter	2,4 % jenter	11,4 % jenter
					11,1 % gutter	9,7 % gutter	2,3 % gutter	8,6 % gutter	7,2 % gutter	18,1 % gutter
	Alderstrender					(Tabell VII i studien)	(Tabell VII i studien)	(Tabell VII i studien)		
Solberg et al. (2007)	Skolebarn Norge (Studie 2) 2001	OBVQ-R 2001	12 983	66			1,3 % jenter	10,8 % jenter	2,5 % jenter	
							2,8 % gutter	10,3 % gutter	5,7 % gutter	
	4.–10. trinn Alderstrender					(Figur 1 i studien)	(Figur 1 i studien)	(Figur 1 i studien)		

Note: <sup>1</sup> Alle studier bortsett fra to har brukt svarkategorien «2 eller 3 ganger i måneden» som laveste terskel ved utregningen av forekomst. I studier som brukte den første versjonen av OBVQ fra 1986 var det svarkategorien «av og til» som skilte mellom mobbing og ikke-mobbing (Due et al., 2005; Molcho et al. 2009). Dette gjaldt også forekomsttallene fra «Aksjon mot mobbing» i 1983. <sup>2</sup> Omfatter alle som er blitt mobbet ifølge det globale spørsmålet (inklusive barn med doble roller). <sup>3</sup> Omfatter alle som har mobbet andre ifølge det globale spørsmålet (inklusive barn med doble roller). <sup>4</sup> Kombinert mål basert på begge globale spørsmål. <sup>5</sup> Er blitt mobbet ifølge det globale spørsmålet, men barn med doble roller er tatt bort. <sup>6</sup> Har mobbet andre ifølge det globale spørsmålet, men barn med doble roller er tatt bort. <sup>7</sup> Alle som har vært involvert i mobbing som offer, mobber eller begge deler (dvs. summen av de tre kolonnene til venstre: C, D og E). <sup>8</sup> Denne studien har brukt det nye navnet Olweus Bullying Questionnaire i metodedelen og i referanselisten, men siden dette er en HBSC-studie og tidsperioden for de globale spørsmålene er «de siste månedene» antar vi at OBVQ-R fra 2001 ble brukt i datainnsamlingen.

### Normer

Det er ikke gjennomført egne normeringsstudier, men mange av studiene som rapporterer forekomst av mobbing (tabell 3) er basert på svært store utvalg med elever fra store deler av landet. Tallene på tvers av studier spriker en del. Men de dekker en lang tidsperiode på ca. 30 år og bortsett fra HBSC-studiene er heller ikke alle alderskategoriene direkte sammenlignbare. Det er også gjort noen endringer i spørreskjemaene som kan ha hatt en viss innvirkning på forekomsttallene i denne tidsperioden.

### Reliabilitet

De fleste studiene har kun anvendt enkeltspørsmål for å kartlegge henholdsvis det å mobbe andre eller å bli mobbet. Det er derfor ikke mulig å beregne mål på indre konsistens. Test-retest er heller ikke rapportert i noen av de inkluderte studiene. Enkelte av studiene har rapportert

Cronbachs alpha for skalaer i skjemaet og disse er rapportert i Tabell 4. En studie (Breivik & Olweus, 2015) har gjennomført IRT-analyser med utgangspunkt i åtte utsagn fra OBVQ-R for å måle ulike måter å mobbe andre på. Analysene dokumenterte at skalaen (Bullying Tendency) gav svært presise og reliable estimater for elevene i den øvre enden av det latente trekket. Mer konkret at skalaen gir mest presis og reliabel informasjon for elever som befinner seg 1–3 standardavvik over gjennomsnittet på det latente trekket (Breivik & Olweus, 2015). Ulike analyser av de enkelte testleddene ble også gjennomført (differential item functioning) for å undersøke om måleegenskapene var de samme over aldersgrupper og mellom jenter og gutter. Det var generelt få indikasjoner på gruppeforskjeller, men for kjønn viste analysene at indirekte mobbing (utestenging) var mer vanlig hos jenter, mens fysisk mobbing var mer vanlig hos gutter.

**Tabell 4.** Oversikt over reliabilitet rapportert i de inkluderte studiene (norske og svenske/danske)

Referanse	Design	Populasjon	N	Mål	Rapporterte verdier
<b>Norske studier</b>					
Breivik et al. (2015)	Tverrsnitt	Norske skolebarn (4.–10. trinn)	48,926	OBVQ-R 2001 <sup>a</sup> Skala for Mobbet andre (8 ledd)	Cronbachs alpha = 0,83
Endresen et al. (2001)	Tverrsnitt	Norske Ungdommer (13–16 år)	2286	OBVQ-R 1996 Skala for Positiv holdning til mobbing, (5 ledd); Skala for Mobbet andre (4 ledd)	Cronbachs alpa = 0,80 for begge skalaer.
Solberg et al. (2003)	Tverrsnitt	Norske skolebarn (11–15 år)	5015	OBVQ-R 1996: Skala for Mobbet andre (7 ledd); Skala for Blitt mobbet (7 ledd)	Spearman-Brown formel = 0,88 (Blitt mobbet) og 0,87 (Mobbet andre)
<b>Svenske/danske studier</b>					
<sup>b</sup> Obermann (2011)	Tverrsnitt	Danske skolebarn (12,6 år ved T <sub>1</sub> )	677	OBVQ-R 1996 (2005) <sup>c</sup> Skala for Mobbet andre (10 ledd); Skala for Blitt mobbet (10 ledd)	Cronbachs alpha = 0,82 (Mobbet andre) og 0,83 (Blitt mobbet) for T <sub>1</sub>
Obermann (2013)	Longitudinell (Resultat for T <sub>2</sub> )	Danske skolebarn (12,6 år ved T <sub>1</sub> )	567	OBVQ-R 1996 (2005) <sup>c</sup> Skala for Mobbet andre (10 ledd); Skala for Blitt mobbet (10 ledd)	Cronbachs alpha = 0,77 (Mobbet andre) og 0,82 (Blitt mobbet) for T <sub>2</sub>

*Note.* <sup>a</sup> I denne studien er navnet på spørreskjemaet endret til «The Revised Olweus Bullying Questionnaire» (OBQ). For å forenkle fremstillingen har vi valgt å holde på det opprinnelige navnet på skjemaet og å referere til den versjonen som ble brukt i datainnsamlingen – dvs. OBVQ-R 2001. <sup>b</sup> De to artiklene av Obermann (2011; 2013) er basert på samme studie, men med resultater for hhv T<sub>1</sub> og T<sub>2</sub>. <sup>c</sup> På grunn av at antall mobbeformer er så høyt som 10 er det mulig at studien har anvendt OBVQ-R fra 2005. Dette året ble antall mobbeformer utvidet fra åtte til ni med et spørsmål om digital mobbing. Men siden ikke alle mobbeformene er spesifisert i denne studien er dette en usikker konklusjon, og 2005 er derfor satt i parentes.

## Validitet

Begrepsvaliditeten til de globale og spesifikke spørsmålene om mobbing kan undersøkes ved å relatere dem til andre relevante begreper basert på teori eller tidligere empirisk forskning. Dersom spørsmålene om mobbing i OBVQ/OBVQ-R viser de forventede sammenhengene med andre begreper, vil det være en indikasjon på at målemetodene er valide. I studier der mobbevariablene brukes til å dele barna inn i *ulike kategorier eller grupper* er det viktig å undersøke om denne inndelingen gir forventede forskjeller mellom grupper. I andre studier der mobbespørsmålene blir analysert som

*kontinuerlige variabler* (eller dikotomiserte versjoner av disse) er det viktig å undersøke om styrken og retningen på sammenhengen samsvarer med teoretiske forventninger eller tidligere forskning.

Av de inkluderte studiene er det mest informasjon om begrepsvaliditeten til de to *globale enkeltspørsmålene* om mobbing. I åtte av elleve studier er enkeltspørsmålene fra OBVQ-R blitt knyttet opp mot andre relevante begreper, og da særlig ulike psykososiale problemer (jf. tabell 5 og 6). I litteraturen ansees ofte disse problemene som

konsekvenser av å være involvert i mobbing i barne- og ungdomsårene. Når det gjelder *skalaene* om mobbing fra ulike versjoner av OBVQ-R er det rapportert data om begrepsvaliditet i fire av elleve studier, to norske (jf. tabell 5) og to danske (jf. tabell 6).

Ingen av de norske studiene i Tabell 5 har samlet inn data om mobbing fra mer enn én kilde. Det er kun den danske studien til Obermann (2011, 2013) som har sammenholdt spørsmål om mobbing fra OBVQ-R med informasjon fra andre kilder, dvs. rapporter fra klassekamerater. Det betyr at vi i liten grad kan si noe om i hvilken grad de ulike mobbspørsmålene henger sammen med mobbing kartlagt ved hjelp av andre informanter eller observasjoner. Hovedfokus i beskrivelsen av begrepsvaliditet i denne artikkelen vil derfor handle om gruppeforskjeller og sammenhenger med relaterte begreper. Det blir gitt lite informasjon i den fortløpende teksten om de ulike variablene og skalaene som studiene har brukt, men fullt navn på skalaene og referanser er lagt inn i notene til tabellene 5 og 6.

### *Globale spørsmål om mobbing*

De globale spørsmålene om mobbing blir brukt på ulike måter i litteraturen. I noen studier blir de brukt hver for seg, mens i andre blir de kombinert slik at det dannes tre involverte grupper. Barn med doble roller utgjør da en egen gruppe og inngår *ikke* i kategoriene «blitt mobbet» eller «har mobbet andre». I Tabell 5 og 6 er det eksempler på begge disse bruksmåtene. Aller først vil vi beskrive resultater fra studier der de globale spørsmålene er brukt hver for seg.

*Globale spørsmål brukt enkeltvis.* I en studie om sammenhengen mellom homofobe skjellsord og mobbing blant gutter fant Slaatten og kollegaer (2015) signifikante korrelasjoner mellom mobbing (målt ved et spm - blitt mobbet) og depressive symptomer på 0,40 for gutter og 0,31 for jenter. At barn og unge som blir mobbet rapporterer depressive symptomer er svært godt dokumentert i litteraturen (Ttofi, Farrington, Lösel & Löber, 2011; Kowalski, Giumetti, Schroeder & Lattaner, 2014). Det gjelder også andre typer internaliserende problemer (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie & Telch, 2010).

I en større studie med over 5000 skolebarn (Solberg & Olweus, 2003) ble de som hadde opplevd mobbing «2 eller 3 ganger i måneden» eller hyppigere, sammenlignet med de som hadde opplevd det sjeldnere eller aldri. Resultatene viste store gruppeforskjeller ( $d$  varierte mellom 0,62 og 1,05) for skalaene som målte selvrapporterte depressive symptomer, global negativ selvevaluering samt selvrapportert sosial disintegrasjon. Tilsvarende resultater for de som mobbet andre ble funnet for skalaene generell aggresjon og antisosial atferd. Også disse to skalaene var basert på elevens selvrappotering. For begge skalaene var det store forskjeller mellom gruppene slik at de som mobbet andre skåret høyere på antisosial atferd ( $d = 1,02$ ) og generell aggresjon ( $d = 1,12$ ) enn de som ikke mobbet andre (Solberg & Olweus, 2003).

I definisjonen av mobbing er et av kriteriene at de negative handlingene gjentas over tid. I studien til Solberg og Olweus (2003) ble det som forventet funnet en høy positiv korrelasjon ( $r = 0,73$ ) mellom det å bli mobbet og et spørsmål om hvor lenge mobbingen hadde pågått. Da utregningen omfattet kun elever som var blitt mobbet «2 eller 3 ganger i måneden» var korrelasjonen lavere ( $r = 0,47$ ). En enkel krysstabulering av de to spørsmålene ga også informasjon om hvilken av responskategoriene på det globale spørsmålet det kunne være fornuftig å ha som nedre terskel i beregningen av forekomst. Av de som ble mobbet «omtrent en gang i uken» eller oftere (ifølge det globale spørsmålet) var det 82 % som svarte at mobbingen hadde vart «omtrent en måned» eller lengre. Det tilsvarende tallet var 64 % for de som var blitt mobbet «2 eller 3 ganger i måneden» og 25 % for de som hadde svart «bare en sjelden gang». Sammenstillingen av de to spørsmålene tydet også på at elevenes svar stort sett var konsistente. Til sammen 97 % av elevene som svarte at de *ikke* hadde blitt mobbet på det globale spørsmålet hadde også valgt denne svarkategorien på spørsmålet om hvor lenge mobbingen hadde vart. Et eksempel på inkonsistens var at 9 % av elevene som valgte kategorien «2 eller 3 ganger i måneden» på det globale spørsmålet svarte at de *ikke* var blitt mobbet på spørsmålet om varighet.

En nordisk studie med data fra blant annet Sverige og Danmark (Bjereld et al., 2016) undersøkte

tidstrender i bruken av digitale verktøy/sosiale medier når barn og unge tar kontakt med venner. Fra 2001 til 2010 var det totalt sett en markert økning i andelen barn som brukte digitale verktøy når de kommuniserte med venner. Men denne utviklingen gjaldt ikke barn som var blitt mobbet. Gruppeforskjellene framkom i krystabeller med en todelt versjon av det globale spørsmålet, og «2–3 ganger i måneden» var nedre grenseverdi for å tilhøre kategorien «blitt mobbet». Det ble også kontrollert for et spørsmål om antall nære venner. Forskjellene var størst blant barn som hadde få nære venner.

I litteraturen er fenomenet mobbing definert som en underkategori innenfor det langt videre fenomenet aggresjon. En svensk studie studerte forholdet mellom det å bli mobbet og ulike former for aggressiv atferd fra jevnaldrende (Hellstrøm et al., 2013). I denne studien ble det brukt et kombinert mål for mobbing. Det globale spørsmålet om å bli mobbet fra OBVQ-R ble kombinert med et generelt spørsmål om digital mobbing (Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippett, 2008). Det kombinerte målet på mobbing ble sammenlignet med ulike former for gjentatt aggresjon fra jevnaldrende. Dette ble gjort enkeltvis for hver enkelt mobbeform, men også i en sammenslått skala. Hovedfokus i studien var på antallet ofre som ble identifisert ved hjelp av de ulike målemetodene og grad av samsvar mellom disse. Hellstrøm og kollegaer identifiserte færre ofre med det kombinerte målet på mobbing enn med skalaen som målte gjentatt aggresjon fra jevnaldrende. Av barn som ble utsatt for aggressiv atferd fra jevnaldrende var det 13 % som kun ble identifisert ved hjelp av det kombinerte målet på mobbing og 43,6 % som kun ble identifisert av det sammensatte målet for gjentatt aggressiv atferd. I alt 43,3 % av barna ble identifisert av begge målene.

For å gi ytterligere informasjon om sammenhengen mellom den dikotomiserte variabelen «blitt mobbet» og de ulike målene for aggresjon fra jevnaldrende, rapporterte Hellstrøm og kollegaer (2013) en rekke  $\Phi^2$  koeffisienter. Analysene viste at fenomenet mobbing og gjentatt aggresjon fra jevnaldrende overlappet, men at de også hadde unike bidrag. For jenter og gutter samlet ble 17,9 % av variansen i den ene variabelen forklart av den andre.

I studien til Solberg og Olweus (2003) ble det også til en viss grad satt fokus på den diskriminante validiteten til de globale enkeltspørsmålene om mobbing. Men siden alle variablene var målt ved hjelp av selvrappporter var det en fare for at en del av korrelasjonene mellom mobbing og relaterte begrep skyldtes felles målemetode. Enkeltspørsmålene om mobbing ble derfor korrelert med ulike mål på psykososial tilpassing - både skalaer der en forventet en klar sammenheng, og skalaer der en ventet ingen eller svært lav sammenheng. Korrelasjonene mellom det å bli mobbet (dikotomisert) og de tre skalaene som målte internaliserende problemer (depressive symptomer, global negativ selvevaluering og sosial disintegrasjon) var signifikante og lave til moderate ( $r = 0,20, 0,18$  og  $0,30$ ). Når det gjelder de to variablene som måler eksternaliserende problemer derimot (generell aggresjon og antisosial atferd), var korrelasjonene med det å bli mobbet tilnærmet null ( $r = 0,02$  og  $0,03$ ). Dette funnet samsvarer godt med bildet som tegnes av mobbeofre i litteraturen. Regelbrytende atferd er ikke et typisk trekk ved barn som blir utsatt for mobbing. Men som forventet var det en klart høyere positiv sammenheng mellom det å mobbe andre og skalaene som måler generell aggresjon og antisosial atferd ( $r = 0,28$  for begge to). Når det gjelder de tre internaliserende problemene derimot, var korrelasjonene med variabelen «har mobbet andre» svært lave ( $r$  varierte fra  $0,03$  til  $0,06$ ).

*Globale spørsmål kombinert.* De resterende studiene i tabell 5 og 6 har brukt de to globale spørsmålene om mobbing og delt barna inn i fire grupper: De som blir mobbet, de som mobber andre og de som både blir mobbet og mobber andre. Den fjerde kategorien består av barn som ikke er involvert i mobbing eller kun sjelden involvert.

Studien til Hysing et al., (2019) undersøkte søvn, mentale helseproblemer og skolekarakterer i et stort utvalg av ungdommer fra Hordaland fylke. Gruppeforskjeller (estimerte gjennomsnitt) ble analysert med ANCOVA og alder, kjønn og foreldres utdanning ble kontrollert for. Alle tre grupper som var involvert i mobbing hadde mer mentale helseproblemer, mer søvnproblemer og dårligere skolekarakterer enn gruppen som ikke var involvert i mobbing. Det fremkom likevel en del kjente forskjeller mellom de involverte gruppene.

Mobbergruppen hadde langt mer atferdsproblemer ( $d = 1,37$ ) enn mobbeofre ( $d = 0,14$ ). Også ungdommer med doble roller hadde et høyt nivå av atferdsproblemer ( $d = 0,82$ ), men lavere enn for gruppen som mobbet andre. Når det gjaldt depressive tendenser og angst var det mobbeofre som skåret høyest. Alle de tre involverte gruppene hadde mer ADHD problemer enn de som stod utenfor mobbeproblematikken, men det var ingen signifikante forskjeller mellom de involverte gruppene på dette området. Det samme mønsteret ble funnet for skolekarakterer. I denne studien hadde ikke barn med doble roller mer markerte problemer enn de to andre involverte gruppene.

I en svensk studie av psykosomatiske helseproblemer (Beckman, Hagquist & Hellström, 2012) var hovedformålet å undersøke om det var forskjeller i risikoen for å få psykosomatiske problemer mellom tradisjonell mobbing målt ved OBVQ-R og et separat mål for digital mobbing (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russel, and Tippett, 2008; Slonje & Smith, 2008). Det ble ikke funnet signifikante helseforskjeller mellom tradisjonelle og digitale ofre eller mellom tradisjonelle mobbere og digitale mobbere. Men for tradisjonell mobbing basert på OBVQ-R ble det funnet forskjeller mellom involverte grupper. Mobbeofre og gruppen med doble roller hadde begge signifikant høyere nivå av helseproblemer enn mobbere. Selv om ungdommer med doble roller hadde noe større risiko for å få psykosomatiske helseproblemer enn offergruppen, var forskjellen mellom disse to gruppene ikke statistisk signifikant.

En stor internasjonal studie med data fra HBSC undersøkte forholdet mellom mobbing og et bredt spekter av ulike typer negative skoleerfaringer og oppfatninger om skolen (for eksempel elevens skoleprestasjoner, trivsel på skolen, om eleven føler seg godtatt og om elevene er vennlige og snille). Disse ble brukt til å lage en kumulativ skala av negative skoleerfaringer og oppfatninger om skolen. Studien var basert på 197 502 elever fra 40 land (Harel-Fisch et al., 2011). Studien inkluderte utvalg fra bl.a. Norge (se tabell 5), Sverige og

Danmark (se tabell 6). I analysene ble den kumulative skalaen brukt til å predikere involvering i mobbing som mobbeoffer, mobber eller begge deler. Det norske utvalget bestod av 4564 elever. Analysene viste en sterk sammenheng mellom antall negative skoleerfaringer/oppfatninger og risiko for å være involvert i mobbing. Sammenhengen var sterkest i elevgruppen med doble roller. I denne gruppen var Odds Ratio (OR) 3,1 for elever med én negativ oppfatning, mens den økte til 16,6 for dem med 4 – 6 negative oppfatninger. Blant mobbeofre var det et lignende resultatmønster (OR varierte fra 1,8 til 12,2). For mobbergruppen var også sammenhengen sterk (OR varierte fra 1,7 – 5,2), men likevel klart svakere enn for de to gruppene som var blitt utsatt for mobbing. Resultatmønsteret i det danske utvalget var nokså likt det norske både for mobbere og mobbeofre. Også i det svenske utvalget var risikoen for å være involvert i mobbing sterkest for elever med 4 – 6 negative skoleoppfatninger. Det gjaldt særlig barn med doble roller (OR var 24,8). For mobbergruppen derimot, var de svenske resultatene i utakt med fleste andre land i studien. Mens OR var henholdsvis 3,0 og 4,2 i Norge og Danmark var det tilsvarende tallet 11,8 i den svenske mobbergruppen. De svært store utslagene i OR kan også ha sammenheng med at leddene som målte elevens sosiale relasjoner lå nær opp til fenomenet mobbing som skulle predikeres.

Av de inkluderte studiene i tabellene 5 og 6 er det kun den danske studien til Obermann (2011, 2013) som har samlet inn data om mobbing fra to kilder – de unge selv og deres klassekamerater. Hovedformålet med studien var å studere forholdet mellom moralsk frakobling og ulike roller i mobbing. Det var ikke signifikante forskjeller i moralsk frakobling mellom de tre gruppene involvert i mobbing basert på spørsmålene fra OBVQ-R, men det var en forskjell mellom disse tre gruppene og barn som *ikke* var involvert i mobbing. Det samme gjaldt rapporter fra klassekamerater. Ut ifra teori og tidligere forskning (Thornberg og Jungert, 2014; Gini, 2006) var det forventet at barn som utøver mobbing ville skåret signifikant høyere på moralsk frakobling enn mobbeofrene.



**Tabell 5.** Oversikt over begrepsvaliditet rapportert i de inkluderte norske studiene

Referanse	N	Mål Globale enkeltspørsmål  Blitt mobbet / Har mobbet andre	Mål Spesifikke spørsmål/Skalaer  Blitt mobbet / Har mobbet andre	Sammenheng med relaterete begrep	Analysemetode	Begrepsvaliditet
Breivik et al. (2015)	48 926		OBVQ-R 2001 Mobbet andre (8 ledd)		IRT  DIF test	Faktorstruktur
Endresen et al. (2001)	2 286		OBVQ-R 1996 Mobbet andre (4 ledd)	Positiv holdning til mobbing (5 ledd, OBVQ-R 1996); Empati (12 ledd, The Empathic Responsiveness Questionnaire) <sup>1</sup>	Korrelasjoner	Forventet sammenheng
Harel-Fisch et al. (2011)	4 564	OBVQ-R 2001 To globale spørsmål Tre involverte grupper: Blitt mobbet; Har mobbet andre; Begge deler. Referansegruppe: Ikke involvert		Negative skoleerfaringer og oppfatninger (6 ledd, CNSP) <sup>2</sup>	Logistisk regresjonsanalyse Odds Ratio (OR)	Gruppeforskjeller
Hysing et al. (2019)	10 220	OBVQ-R 2001 To globale spørsmål: Tre involverte grupper: Blitt mobbet; Har mobbet andre; Begge deler. Referansegruppe: Ikke involvert		Søvnlengde <sup>3</sup> ; Insomnia (DSM- 5) <sup>4</sup> ; Atferdsproblem (8 ledd, YCD) <sup>5</sup> ; Angstsymptom (5 ledd, SCARED) <sup>6</sup> ; Depressive symptom (SFMQ) <sup>7</sup> ; ADHD symptoms (ASRS) <sup>8</sup> ; Skolekarakterer og skolefravær <sup>9</sup>	ANCOVA, Estimated Marginal Means (EMM) med standardiserte t- skårer kontrollert for alder, kjønn og foreldres utdanning  Multippel regresjon (SEM modeller)	Gruppeforskjeller
Slaatten et al. (2015)	921	OBVQ-R 2001 Ett generelt spørsmål Dikotomisert: Blitt mobbet vs. Ikke blitt mobbet		Depressive symptom (The CES-D scale) <sup>10</sup>	Korrelasjoner  Hierarkisk multippel regresjon	Forventet sammenheng
Solberg et al. (2003)	5 171	OBVQ-R 1996 To globale spørsmål Dikotomisert: Blitt mobbet vs. Ikke blitt mobbet Dikotomisert: Har mobbet andre vs. Har ikke mobbet andre		Global negativ selvvaluering (6 ledd, GSE) <sup>11</sup> ; Depressive tendenser (7 ledd) <sup>12</sup> ; Sosial desintegrasjon (4 ledd) <sup>13</sup> ; Generell aggresjon (9 ledd) <sup>14</sup> ; Antisocial atferd	One-way ANOVA Korrelasjoner (point- biserial)	Gruppeforskjeller  Forventet sammenheng Diskriminant validitet

(17 ledd, Bergen Questionnaire on Antisocial Behavior) <sup>15</sup> ; Blitt mobbet (7 ledd, OBVQ-R 1996); Mobbet andre (7 ledd, OBVQ-R 1996); Hvor lenge blitt mobbet (1 spm, OBVQ-R 1996)	Korrelasjoner Krysstabulering	Forventet sammenheng
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------	-------------------------

Note. <sup>1</sup>The Empathic Responsiveness Questionnaire (Olweus & Endresen, 1998) <sup>2</sup>CNSP, Cumulative Negative School Perceptions <sup>3</sup>Carney et al., 2012; <sup>4</sup>Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5<sup>th</sup> ed.); <sup>5</sup>YCD, Youth Conduct Disorder (Lucas et al., 2001) <sup>6</sup>SCARED, Child Anxiety Related Emotional Disorders (Birmaher et al., 1999). <sup>7</sup>SMFQ, Short version of Moods and Feelings Questionnaire (Angold et al., 1995) <sup>8</sup>ASRS, ADHD Self-Report Scale (Kessler et al., 2005) <sup>9</sup>Registerdata fra Hordaland fylkeskommune <sup>10</sup>Radloff, 1977 <sup>11</sup>GSE, Global Negative Self Evaluation (Alsaker & Olweus, 1986). <sup>12</sup>Alsaker, Olweus & Dundas, 1991 i Solberg & Olweus, 2003. <sup>13</sup>Solberg & Olweus, 2003. <sup>14</sup>Utviklet av Olweus (Solberg & Olweus, 2003). <sup>15</sup>Utviklet av Olweus (Bendixen & Olweus, 1999).

### Spesifikke spørsmål om mobbing

Som det går frem av tabellene 5 og 6, er det få av de inkluderte studiene som har informasjon om begrepsvaliditeten til de spesifikke spørsmålene om mobbing. Av disse er det mest informasjon om det å mobbe andre. Det er kun to danske artikler fra samme studie som har brukt de spesifikke spørsmålene om ulike måter å bli mobbet på.

Item-respons analyser for skalaen som kartlegger det å mobbe andre, indikerte god presisjon spesielt for de som skåret høyt på det underliggende latente trekket (Breivik & Olweus, 2015). IRT analysene i denne studien støttet antakelsen om at det latente trekket (Mobbe andre) er endimensjonalt i tråd med teorien. Det er ikke utført faktoranalyser i noen av de inkluderte studiene som undersøker faktorstrukturen ytterligere. Studien til Endresen og Olweus (2001) undersøkte relasjonen mellom empati og aggressiv atferd. Svakt negative korrelasjoner ble observert mellom skalaen for mobbing av andre og empati ( $r = -0,15$  for både

jenter og gutter). Som forventet var det en høy positiv korrelasjon mellom det å mobbe andre og en skala fra OBVQ-R som målte Positiv holdning til mobbing ( $r = 0,51$ ).

Korrelasjonene mellom selvrapportskalaene fra OBVQ-R (sum av ti mobbformer) og skalaene basert på rapporter fra klassekamerater var 0,34 for det å bli mobbet og 0,31 for det å mobbe andre (Obermann, 2011). Analysene viste også at korrelasjonene med moralsk frakobling var noe høyere for selvrapportert mobbing enn for mobbing som klassekameratene hadde observert. I en oppfølgingsstudie av elevene undersøkte Obermann (2013) sammenhengen mellom selvrapportert mobbing og mobbing basert på rapporter fra klassekamerater på to ulike tidspunkt. Korrelasjonene varierte stort sett mellom 0,20 og 0,35. For guttene var korrelasjonene noe høyere enn for jentene.

**Tabell 6.** Oversikt over begrepsvaliditet rapportert i de inkluderte svenske og danske studiene

Referanse	N	Mål Globale enkeltspørsmål  Blitt mobbet / Har mobbet andre	Mål Spesifikke spørsmål/Skalaer  Blitt mobbet / Har mobbet andre	Sammenheng med relaterte begrep	Analysemetode	Begrepsvaliditet
Beckman et al. (2012)	3 820	OBVQ-R 2001 To globale spørsmål: Tre involverte grupper: Blitt mobbet; Har mobbet andre; Begge deler. Referansegruppe: Ikke involvert		Psykosomatiske helseproblem (8 ledd, PSP) <sup>1</sup>  Dikotomisert 75. vs. 25. percentil  Tre involverte grupper: Blitt mobbet digitalt; Mobbet andre digitalt; Begge deler <sup>2</sup>	Multinomiell regresjonsanalyse  Test av parvise gruppeforskjeller med Z-skårer: Relative Risk ratio (RR)	Gruppeforskjeller
Bjereld et al. (2016)	4 584	OBVQ-R 2001 Ett generelt spørsmål: Dikotomisert: Blitt mobbet vs. Ikke blitt mobbet (Kontrollert for antall venner)		Digital kontakt med venner (1 spm., TMC) <sup>3</sup> Antall nære venner (1 spm.) <sup>4</sup>	Krysstabulering prosentforskjeller	Gruppeforskjeller Forventet sammenheng
Harel-Fisch et al. (2011)	4 351 (Sverige)  5 668 (Danmark)	OBVQ-R 2001 To globale spørsmål: Tre involverte grupper: Blitt mobbet; Har mobbet andre; Begge deler. Referansegruppe: Ikke involvert		Negative skoleerfaringer og oppfatninger (6 ledd, CNSP) <sup>5</sup>	Logistisk regresjonsanalyse Odds Ratio (OR)	Gruppeforskjeller
Hellström et al. (2013)	1 760	OBVQ-R 2001 Kombinert mål av ett generelt spørsmål «Blitt mobbet tradisjonelt» (OBVQ-R) og/eller ett spørsmål «Blitt mobbet digitalt» (Smith et al., 2008). (Dikotomisert: Blitt mobbet vs. Ikke blitt mobbet)		Gjentatt aggresjon fra jevnaldrende (5 spesifikke former for aggresjon fra OBVQ-R) <sup>6</sup>	Krysstabulering  Korrelasjoner (Phi <sup>2</sup> )	Forventet sammenheng  Diskriminant validitet
Obermann (2011)	677	OBVQ-R 1996 To globale spørsmål: Tre involverte grupper: Blitt mobbet; Har mobbet andre; Begge deler. Referansegruppe: Ikke involvert	OBVQ-R 1996 (2005) Blitt mobbet: (10 spesifikke former); Mobbet andre: (10 spesifikke former)	Blitt mobbet (rapporter fra klassekamerater, 2 spm.) <sup>7</sup>  Har mobbet andre (rapporter fra	Korrelasjoner Multippel regresjonsanalyse ANOVA	Konvergent validitet Forventet sammenheng

			klassekamerater, 2 spm.) <sup>7</sup>		
			Moralsk frakobling <sup>8</sup>		
Obermann (2013)	567	OBVQ-R 1996 (2005) Blitt mobbet: (10 spesifikke former); Mobbet andre: (10 spesifikke former)	Blitt mobbet (rapporter fra klassekamerater, 2 spm.) <sup>7</sup> Har mobbet andre (rapporter fra klassekamerater, 2 spm.) <sup>7</sup> Moralsk frakobling (MDS) <sup>8</sup>	Korrelasjoner Lineær regresjon	Konvergent validitet Forventet sammenheng

Note. <sup>1</sup> PSP, The PsychoSomatic Problems scale (Hagquist, 2008) <sup>2</sup> Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russel, and Tippett, 2008; Slonje & Smith, 2008. <sup>3</sup> TMC, Technology Mediated Communication. <sup>4</sup> Wang et al, 2009. <sup>5</sup> CNSP, Cumulative Negative School Perceptions. <sup>6</sup> Direkte og indirekte former er brukt enkeltvis og i kombinasjon. Leddene i skalaen for gjentatt aggresjon inneholdt ikke ordet mobbing. I OBVQ-R blir det spurt om «mobbing» i en felles overskrift til de ulike formene, men i eksemplene som følger blir ikke ordet mobbing brukt. Det gjelder seks av åtte former i OBVQ-R 2001. <sup>7</sup> Nomineringsmetode: Elevene peker ut hvilke barn i klassen som er blitt mobbet/har mobbet andre. I oppfølgingsspørsmålet blir de bedt om å beskrive hvordan disse elevene er blitt mobbet/har mobbet andre. <sup>8</sup> MDS, Moral Disengagement Scale (Bandura et al., 1996).

## Endringssensitivitet

Endringssensitivitet har mange ulike definisjoner der en gruppe omhandler ulike varianter av «evnen til å avdekke endringer generelt», og der forskjeller mellom intervensjoner nevnes som et eksempel på endringer som instrumentet bør kunne avdekke i tillegg til effekten av behandling (Terwee, Dekker, Wiersinga, Prummel, & Bossuyt, 2003).

Instrumentet og da spesielt de globale spørsmålene om å mobbe eller å bli mobbet har vært brukt i mange evalueringsstudier av Olweusprogrammet både i Norge og i utlandet. Resultatene indikerer endringer i mobbetall etter bruk av programmet, noe som støtter at målet er sensitivt for endring på skolenivå (Havik & Ertesvåg, 2020; Olweus & Limber, 2010). Også evalueringsstudier av det finske tiltaksprogrammet KiVa knytter endringssensitivitet til endringer i forekomst på skolenivå. Forskerne bak studien antyder selv at selvrapporteringsinstrumenter kan være mer sensitive for endringer i mobbing enn et instrument basert på rapporter fra medelever (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen et al., 2011).

## Diskusjon og konklusjon

OBVQ/OBVQ-R har vært brukt i en rekke studier både nasjonalt og internasjonalt. I tillegg finnes det lignende måter å kartlegge mobbing på som helt klart har vært inspirert av OBVQ/OBVQ-R, men der det finnes variasjoner i formuleringer, svaralternativer eller i selve definisjonen av mobbing som presenteres. I denne oppsummeringen ble det funnet til sammen 15 norske artikler (14 ulike utvalg) og 6 svenske eller danske artikler (5 ulike utvalg) som hadde anvendt OBVQ eller OBVQ-R. Noen få av disse var psykometriske studier (se f.eks. Brevik & Olweus, 2015), mens de fleste var enten store skoleundersøkelser, epidemiologiske studier eller studier i forbindelse med implementering og evaluering av Olweus-programmet. Den store norske studien fra *Aksjon mot mobbing* i 1983 var med blant de inkluderte studiene fordi spørreskjemaet som ble brukt hadde flere felles trekk med OBVQ/OBVQ-R. De globale spørsmålene var nokså lik de senere versjonene av skjemaet, og selv om noen av

svarkategoriene var mer fingradert i den øvre enden av skalaen, var det svarkategorien «av og til» som ble brukt som nedre grenseverdi i utregningen av forekomst.

Det har ikke vært gjennomført egne normeringsstudier av OBVQ/OBVQ-R, men flere av de inkluderte norske studiene er basert på store utvalg med barn fra flere deler av landet. Forekomsttallene i tabell 3 varierte mellom studiene og med alder og kjønn på barna. Studien dekker en lang tidsperiode på ca. 30 år (fra 1983 til 2014) og i denne perioden ble det også gjort endringer i de globale spørsmålene som kan ha påvirket forekomsten i de ulike gruppene. Det er en tendens til at eldre studier som har benyttet OBVQ fra 1986 har høyere forekomst enn studier som har benyttet en av de reviderte skjemaene fra 1996 eller 2001. I de tidlige studiene var det kategorien «av og til» som skilte mobbeofre fra dem som ikke ble mobbet. Da denne kategorien ble byttet ut med den mer presise kategorien «to eller tre ganger i måneden» er det en mulighet for at dette kan ha gitt en reduksjon i mobbetallene. Men dette utelukker ikke at det også kan ha skjedd en reell nedgang i mobbing over tid slik som Molcho og kollegaer (2009) konkluderer. Chester og kollegaer (2009) kommer til samme konklusjon og de har brukt samme skjema på tre ulike måletidspunkt.

I HBSC-studiene etter år 2000 varierte andelen som ble mobbet fra ca. 10 – 12 % for gutter og ca. 7 – 10 % for jenter (inklusive barn med doble roller). Nesten alle de inkluderte studiene om forekomst omfatter barn som er *blitt mobbet*. Datagrunnlaget er klart mindre for gruppen som *utøver* mobbing og for gruppen som både mobber og blir mobbet. Studier etter år 2000 viser at omfanget av gutter som mobber andre er ca. 8 – 11 %, mens det tilsvarende tallet for jenter er ca. 2 – 4 % (inklusive barn med doble roller). De få studiene som har data om barn som både blir mobbet og mobber andre viser at de utgjør en liten gruppe på ca. 1 – 2 % og at et stort flertall av dem er gutter. Fra og med 2007, bortsett fra 2013 – 2015, kan studier basert på OBVQ-R og de to enkeltspørsmålene om mobbing jevnføres med den årlige *Elevundersøkelsen* til

Utdanningsdirektoratet. De omfatter svært mange elever og gir detaljert informasjon om andelen mobbeofre og mobbere fordelt på kjønn og klassetrinn. Men det er lite informasjon om elever med doble roller i de årlige publikasjonene fra Utdanningsdirektoratet. Denne gruppen er inkludert i tallgrunnlaget for både mobbeofre og for barn som mobber (se f.eks. Wendelborg, 2021).

Når det gjelder reliabilitet er dette ikke undersøkt for de to enkeltspørsmålene om mobbing. Heller ikke i den internasjonale litteraturen er det rapportert test-retest reliabilitet for disse spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R. Det er også få studier som har undersøkt test-retest reliabiliteten til andre mobbeinstrument, og disse har benyttet tre måneder mellom hver måling (se f.eks. Boulton, 1996). Dette er et langt tidsspenn og manglende samsvar kan derfor skyldes reelle endringer i barns rolle eller posisjon. Det er ønskelig med norske studier som undersøker test-retest reliabiliteten til begge enkeltspørsmålene om mobbing, men tidsperioden bør være kortere enn tre måneder. For eksempel brukte Achenbach og Rescorla (2001) et tidsintervall på én uke da de undersøkte reliabiliteten til testskårene fra Child Behavior Checklist (CBCL).

Til sammen fem studier (se tabell 4) hadde rapportert Cronbachs alpha for de to skalaene i skjemaet og den indre konsistensen var god for både det å ha opplevd mobbing (alpha mellom 0,80 – 0,88) samt mobbing av andre (alpha 0,77 – 0,87). Item-respons analyser for skalaen som kartlegger det å mobbe andre indikerte god presisjon spesielt for de som skåret høyt på det underliggende latente trekket (Breivik & Olweus, 2015).

Når det gjelder begrepsvaliditet, er de fleste studiene som belyser dette basert på de to enkeltspørsmålene, mens et mindre antall studier har tatt utgangspunkt i de to skalaene. I åtte av elleve studier (tabell 5 og 6) er enkeltspørsmålene fra OBVQ-R blitt knyttet opp mot andre relevante begreper, og da særlig ulike psykososiale problemer. Flere av studiene har undersøkt gruppeforskjeller mellom tre grupper av barn, de som blir mobbet, de som mobber andre og de som er i begge gruppene. Funnene viser at det å bli mobbet er assosiert med en rekke uheldige

konsekvenser som dårligere psykiske helse, søvnvansker og psykosomatiske plager (Beckman et al., 2012; Bjereld et al., 2016; Hysing et al., 2019; Slaatten et al., Solberg & Olweus, 2003). Dette er i tråd med teoretiske forventninger og empirisk forskning (Kowalski, Giumetti, Schroeder & Lattanner, 2014; Gini & Pozzoli, 2013; Gini, Pozzoli, Lenzi og Vieno, 2014; Ttofi, Farrington, Lösel & Löber, 2011; Van Geel, Goemans & Vedder, 2016). De inkluderte studiene viste også at barn som mobber andre har psykiske helseproblemer, men i mindre grad enn mobbeofre og barn med doble roller. I litteraturen blir det ofte konkludert at barn som både blir mobbet og mobber andre har ekstra store problemer (Cook et al., 2010). Dette samsvarer med funnene i studien til Harel-Fisch og kollegaer (2011) som viser at denne gruppen har høyest risiko for å bli involvert i mobbing. Denne studien hadde store utslag i Odds Ratio (OR) for alle tre grupper. Det kan ha sammenheng med at leddene som målte elevens sosiale relasjoner lå nær opp til fenomenet mobbing som skulle predikeres. I to av de inkluderte studiene var det ikke barn med doble roller som skåret signifikant høyest på de enkelte skalaene (Beckman et al, 2012; Hysing et al., 2019).

Siden begrepet mobbing er definert som en bestemt type aggressiv atferd er det forventet at det å mobbe sine jevnaldrende i oppveksten er forbundet med aggresjon generelt og med regelbrytende atferd (Cook et al., 2010, Olweus, 1992; Ttofi, Farrington & Lösel, 2012). Også studiene i denne kunnskap-soppsummeringen finner at barn som mobber skårer høyere enn andre barn på atferdsproblemer (Hysing et al., 2019), generell aggresjon og antisosial atferd (Solberg & Olweus, 2003), samt at de har en positiv holdning til det å mobbe andre (Endresen & Olweus, 2001). I studien til Endresen og Olweus ble det også funnet en svak negativ sammenheng mellom mobbing av andre og empati, noe som støttes i en systematisk oversikt (Mitsopoulou & Giovazolias, 2015). Tidligere studier har funnet at mobbere har en tendens til å koble ut vanlige moralske normer når de plager andre barn som for eks. ved å rettferdiggjøre de negative handlingene (Thornberg og Jungert, 2014; Gini, 2006; Gini, Pozzoli & Hymel, 2014). I studien til Obermann derimot ble det ikke

observert signifikante forskjeller mellom de involverte gruppene.

Siden datagrunnlaget er størst for de to enkeltspørsmålene er det viktig i videre forskning å se nærmere på begrepsvaliditeten til de to skalaene. Dette gjelder særlig skalaen som omfatter ulike måter å bli mobbet på. Ingen av studiene har undersøkt sammenhengen mellom denne skalaen og ulike psykososiale problemer. Når barn og unge skal gjøre rede for hvor ofte de er blitt kalt stygge ting, slått, sparket eller blitt ekskludert fra lek, kan det være en utfordring å skille mellom mobbing og generell aggresjon. Selv om de har fått presentert en forklaring på hva som menes med mobbing, kan det være lett å glemme dette utover i skjemaet. En svensk studie undersøkte forholdet mellom det å bli mobbet og gjentatt aggresjon fra jevnaldrende. Det ble identifisert færre ofre da to globale spørsmål som målte mobbing (blitt mobbet) ble brukt sammenlignet med et sammensatt mål basert på de spesifikke formene for aggresjon fra jevnaldrende (Hellstrøm et al., 2013). Analysene viste også at fenomenet mobbing (blitt mobbet) og gjentatt aggresjon fra jevnaldrende overlappet, men at de også hadde unike bidrag. Dette samsvarer med den etablerte forståelsen og begrepsfestingen av mobbing som en underkategori innenfor det videre begrepet *aggresjon*. Det bør legges til at leddene som måler gjentatt aggresjon i denne studien ikke inneholdt ordet mobbing. Vanligvis blir de spesifikke spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R brukt til å måle mobbing. Dette fremgår også i en felles overskrift til disse spørsmålene, men i eksemplene som følger blir ikke ordet mobbing nevnt i seks av åtte mobbeformer (OBVQ-R 2001).

Et annet viktig aspekt ved mobbing er *ubalanse i styrkeforholdet* mellom offer og mobber. I OBVQ/OBVQ-R får elevene en forklaring på hva som menes med mobbing i starten på skjemaet, og maktubalansen blir forklart med at «...det kan være vanskelig for den som blir utsatt å forsvare seg». Maktaspektet ved mobbing er ikke studert i noen av de inkluderte studiene. Dette er en lite utforsket problemstilling ikke bare i Norge, men også internasjonalt. Men at mobbing handler om negativ atferd som *gjentar seg over tid* er det liten grunn til å problematisere. Frekvensaspektet ved mobbing fremkommer tydelig i selve spørsmålene og blir

dermed målt direkte. Tidsaspektet ved mobbing blir også fremhevet ved at det refereres til en bestemt tidsperiode, f.eks. «de siste månedene». Som forventet viste en av studiene (Solberg & Olweus, 2003) at det var en positiv korrelasjon mellom det globale spørsmålet (blitt mobbet) og hvor lenge mobbingen hadde vart.

Flere studier har undersøkt sammenhengen mellom mobbing og andre mer spesifikke former for aggresjon og der resultatene indikerer en samvariasjon. Det er kun en studie (Breivik & Olweus, 2015) som har undersøkt faktorstrukturen, og resultatene indikerte støtte for én faktor (mobbe andre). Det er også bare én studie som har undersøkt sammenhengen mellom egenrapportert mobbing og mobbing observert av andre (Obermann, 2011; 2013). Resultatene indikerte middels sterke sammenhenger mellom egenrapportert mobbing og rapporter fra klassekamerater.

Oppsummert kan man si at de aktuelle studiene underbygger antakelsen om at OBVQ/OBVQ-R kartlegger fenomenet mobbing. Det gjelder både enkeltspørsmålene og de to skalaene, men datagrunnlaget til å vurdere de psykometriske egenskapene varierer. Det er behov for flere studier der forskning på de psykometriske egenskapene til OBVQ/OBVQ-R er en eksplisitt målsetting. Når OBVQ/OBVQ-R brukes i norske skoler, blir undersøkelsen vanligvis administrert anonymt, og det samles kun inn informasjon om elevenes skole, klassetrinn og kjønn. For å kunne undersøke test-retest reliabiliteten og å sammenligne selvrappporter med andre datakilder (foreldre, lærere og klassekamerater), må det samles inn flere personidentifiserende opplysninger.

I vurderingen av validiteten til et instrument er det viktig å ta hensyn til *formålet* det er utviklet for. Et viktig formål med de globale spørsmålene i OBVQ/OBVQ-R er å *undersøke forekomsten* av mobbing i skoler og andre større enheter som kommuner, fylker og land. Selvrappotering er en effektiv måte å samle inn store datasett på. Sammenligninger av forekomst på tvers av studier er også enklere med *ett* generelt spørsmål enn med en skala bestående av mange ulike mobbeformer (Solberg & Olweus, 2003; Olweus, 2010). Ved å ta

utgangspunkt i en bestemt frekvenskategori ved beregning av forekomst har resultatene en klar betydning og er lettere å forstå for brukerne enn en tallverdi fra en skala og et oppgitt standardavvik. Det er også enkelt for både forskere og brukere å reproducere den *samme* terskelverdien i nye undersøkelser.

Det er også viktig at de globale spørsmålene evner å fange opp *endringer* i forekomst av mobbing over tid. De har vært brukt i mange evalueringstudier av Olweusprogrammet både i Norge og i utlandet. Endringer i mobbetall etter bruk av programmet tyder på at målet er sensitivt for endring på skolenivå (Havik & Ertesvåg, 2020; Olweus & Limber, 2010). I litteraturen er det ulike meninger om verdien av selvrapporteringsinstrument i målingen av mobbing, men med tanke på at mobbing kan foregå på skjulte og indirekte måter er det viktig å spørre den det gjelder direkte. Det kan ta tid før medelever, lærere og foreldre blir klar over det som foregår. Av denne grunn synes det ikke urimelig at selvrapportert mobbing er mer sensitivt for endring enn rapporter fra medelever (jf. (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen & Salmivalli, 2011). Det er også grunn til å tro at målemetoder med spesifikke frekvenskategorier som «2 eller 3 ganger i måneden» eller «omtrent en gang i uken» er mer presis og sensitiv for endring enn kategorier som «av og til» eller «ofte».

Selv om selvrapporteringsinstrument som OBVQ/OBVQ-R er nyttige i studiet av mobbing er det viktig å samle inn data fra andre kilder også. På dette området er det et stort kunnskapshull som bør fylles. Det er også viktig å se nærmere på forholdet mellom de globale og spesifikke spørsmålene om mobbing i OBVQ-R. En svensk studie fant høyere forekomst av mobbing basert på de spesifikke spørsmålene enn på de to globale spørsmålene (blitt mobbet) som ble kombinert (Hellström et al., 2013). Det var ikke urimelig siden de spesifikke spørsmålene ble brukt til å måle gjentatt aggresjon. Men det er også mulig at de konkrete eksemplene som følger etter de globale spørsmålene kan minne elevene på hendelser som de kanskje hadde glemt da de svarte på det globale spørsmålet (dvs. falske negative). En annen mulighet er at elevene kan ha glemt forklaringen på mobbing som ble gitt i begynnelsen på

spørreskjemaet. Det kan i så fall bety at de spesifikke spørsmålene fanger opp aggresjon generelt og ikke bare mobbing (dvs. falske positive).

Hvilke målemodeller som egner seg best til å måle fenomenet mobbing – det å bli utsatt for mobbing og det å utøve mobbing - bør drøftes nærmere i litteraturen. Dette valget vil ha implikasjoner for vurdering av reliabilitet og validitet. Det som kjennetegner situasjonen til et mobbeoffer, er mangel på kontroll. Det er mobberne som bestemmer når mobbingen finner sted og på hvilken måte. Av denne grunn kan det synes lite meningsfullt å se på det å bli mobbet som et latent trekk ved individet. Når det gjelder det å utøve mobbing derimot, synes refleksive målemodeller å være mer relevante (se Breivik & Olweus, 2015).

De inkluderte studiene tyder også på at de to enkeltspørsmålene egner seg til å studere *gruppeforskjeller* hos barn og unge som er involvert i mobbing. Ved å kombinere de to spørsmålene kan en skille ut i en egen gruppe barn som både blir mobbet og selv utøver mobbing. Det innebærer at offergruppen og mobbergruppen blir renere eller mer homogen. Flesteparten av studiene som har benyttet denne inndelingen viser at de tre gruppene har til dels ulike problemprofiler. Resultatene tyder på at denne kategoriseringen av elevene i fire grupper er meningsfull og kan brukes både til forskningsformål og i skolens praktiske arbeid med å forebygge og stoppe mobbing. I antimobbearbeidet på skolen er det viktig at den enkelte skole og skolehelsetjenesten kan danne seg et helhetlig bilde av omfanget av mobbing i de ulike gruppene og hvordan de fordeler seg på ulike klassetrinn og på skolen som helhet. OBVQ/OBVQ-R har ikke som formål å identifisere enkeltelever som er involvert i mobbing. I tråd med den nye personvernforordningen (GDPR) skal gjennomføringen av spørreundersøkelsen også hindre indirekte identifisering av elever.

OBVQ/OBVQ-R er et av de mest brukte instrumentene om mobbing i skolen. I den internasjonale litteraturen er det kommet klare oppfordringer om å gjennomføre flere studier av måleegenskapene til dette og andre instrument som er i bruk (Farrington, 1993; Furlong et al., 2010; Vessey et al., 2014). For å kunne svare på flere av disse utfordringene er det



viktig at OBVQ/OBVQ-R blir brukt i longitudinelle studier der de samme individene kan følges opp over tid. Anonyme data på skolenivå er viktige, men har også sine helt klare begrensninger.

Oppsummert viser denne kunnskapsoppsummeringen at reliabiliteten til de to enkeltspørsmålene om mobbing ikke er undersøkt, men for de to skalaene er reliabiliteten god, estimert i form av Cronbachs alpha. Det foreligger ikke egne norske normer, men flere svært store studier er gjennomført med representative utvalg der forekomsten av mobbing er rapportert for de to globale enkeltspørsmålene. Når det gjelder begrepsvaliditeten til de to enkeltspørsmålene er det gjort en rekke studier som underbygger at de måler fenomenet mobbing - både det å bli mobbet

samt å mobbe andre. Også studiene av skalaene tyder på at de måler fenomenet mobbing, men datagrunnlaget der er mindre enn for de globale spørsmålene. Skalaen som måler mobbing av andre er bedre belyst enn den som måler det å bli mobbet.

#### Vurdér og oppgi mulige interessekonflikter

Mona E. Solberg er involvert i forskning og utvikling av Olweusprogrammet ved RKBV Vest, men har ingen kommersielle interesser knyttet til Olweusprogrammet. Monica Martinussen erklærer herved at hun ikke har noen interessekonflikter.

#### Takk til

Vi takker fagfellene for gode innspill til artikkelen.

## Referanser

- Achenbach, T. M. & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.
- Arnarsson, A., Nygren, J., Nyholm, M., Torsheim, T., Augustine, L., Bjereld, Y., . . . Bendtsen, P. (2019). Cyberbullying and traditional bullying among Nordic adolescents and their impact on life satisfaction. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1-9. <https://doi.org/10.1177%2F1403494818817411>
- Beckman, L., Hagquist, C. & Hellstrom, L. (2012). Does the association with psychosomatic health problems differ between cyberbullying and traditional bullying? *Emotional & Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 421-434. <https://dx.doi.org/10.1080/13632752.2012.704228>
- Bevans, K. B., Bradshaw, C. P. & Waasdorp, T. E. (2013). Gender bias in the measurement of peer victimization: an application of item response theory. *Aggressive Behavior*, 39(5), 370–380. <https://doi.org/10.1002/ab.21486>
- Bjereld, Y., Daneback, K., Löfstedt, P., Bjarnason, T., Tynjälä, J., Välimaa, R., & Petzold, M. (2016). Time trends of technology mediated communication with friends among bullied and not bullied children in four Nordic countries between 2001 and 2010. *Child: care, health and development*, 43(3), 451-457. <https://doi.org/10.1111/cch.12409>
- Boge, C. (2019). Mobbeforskings historie – forminga av eit forskingsfelt. *Tidsskriftet forebygging.no*, (2). <https://doi.org/10.21340/y2sk-zj43>
- Bollen, K. A. & Bauldry, S. (2011). Three Cs in measurement models: causal indicators, composite indicators, and covariates. *Psychological Methods*, 16(3), 265-284. <https://doi.org/10.1037/a0024448>
- Bollen, K. & Lennox, R. (1991). Conventional wisdom on measurement: A structural equation perspective. *Psychological Bulletin*, 110(2), 305-314. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.110.2.305>
- Breivik, K. & Olweus, D. (2015). An item response theory analysis of the Olweus Bullying scale. *Aggressive Behavior*, 41(1), 1-13. <http://dx.doi.org/10.1002/ab.21571>
- Chester, K. L., Callaghan, M., Cosma, A., Donnelly, P., Craig, W., Walsh, S. & Molcho, M. (2015). Cross-national time trends in bullying victimization in 33 countries among children aged 11, 13 and 15 from 2002 to 2010. *European Journal of Public Health*, 25(suppl\_2), 61-64. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv029>
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E. & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25(2), 65–83. <https://doi.org/10.1037/a0020149>
- Cornell, D. & Bandyopadhyay, S. (2010). The assessment of bullying. I S. Jimerson, S. Swearer & D. Espelage (red.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (s. 265-276). New York, NY: Routledge.
- Craig, W. M., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., . . . Group, H. B. W. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*, 54 Suppl 2, 216-224. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00038-009-5413-9.pdf>
- Drugli, M.B. & Eng, H. (2014). Beskrivelse og vurdering av tiltaket: Olweusprogrammet. I M. Martinussen (red), *Ungsinn*, tiltak nr. 41. [https://ungsinn.no/post\\_tiltak/olweusprogrammet-mot-mobbing-og-antisosial-atferd/](https://ungsinn.no/post_tiltak/olweusprogrammet-mot-mobbing-og-antisosial-atferd/)

- Diamantopoulos, A. & Winklhofer, H. M. (2001). Index construction with formative indicators: An alternative to scale development. *Journal of Marketing Research*, 38(2), 269-277.  
<https://doi.org/10.1509%2Fjmk.38.2.269.18845>
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P., ....The Health Behaviour in School-Aged Children Bullying Working Group. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15(2), 128–132. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cki105>
- Due, P., Merlo, J., Harel-Fisch, Y., Damsgaard, M. T., Holstein, B. E., Hetland, J., . . . Lynch, J. (2009). Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: A comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *American Journal of Public Health*, 99(5), 907-914.  
<http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.2008.139303>
- European Federation of Psychologists' Association (EFPA). (2013). *EFPA Review model for the description and evaluation of psychological tests: Test review form and notes for reviewers*, v 4.2.6: EFPA.  
<http://assessment.efpa.eu/documents/>
- Endresen, I. M. & Olweus, D. (2001). Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex differences, age trends, and relationship to bullying. I A. C. Bohart & D. J. Stipek (red.), *Constructive & destructive behavior: Implications for family, school, & society* (s. 147-165). Washington, DC: American Psychological Association.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and Justice: A Review of Research*, 17, 381– 458. <https://doi.org/10.1086/449217>
- Furlong, M. J., Sharkey, J. D., Felix, E. D., Tanigawa, D. & Green, J. G. (2010). Bullying assessment: A call for increased precision of self-reporting procedures. I. S. R. Jimerson, S. M. Swearer, D. L. Espelage (red.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (s. 329-345). New York, NY: Routledge.
- Gini, G. (2006). Social cognition and moral cognition in bullying: What's wrong? *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 32(6), 528-539.  
<https://doi.org/10.1002/ab.20153>
- Gini, G. & Pozzoli, T. (2013). Bullied children and psychosomatic problems: a meta-analysis. *Pediatrics*, 132(4), 720-729. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-0614>
- Gini, G., Pozzoli, T., Lenzi, M., & Vieno, A. (2014). Bullying victimization at school and headache: A meta-analysis of observational studies. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 54(6), 976-986.  
<https://doi.org/10.1111/head.12344>
- Gini, G., Pozzoli, T. & Hymel, S. (2014). Moral disengagement among children and youth: A meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 40(1), 56-68.  
<https://doi.org/10.1002/ab.21502>
- Greif, J. L. & Furlong, M. J. (2006). The assessment of school bullying: Using theory to inform practice. *Journal of School Violence*, 5(3), 33–50. [https://doi.org/10.1300/J202v05n03\\_04](https://doi.org/10.1300/J202v05n03_04)
- Harel-Fisch, Y., Walsh, S. D., Fogel-Grinvald, H., Amitai, G., Pickett, W., Molcho, M., . . . Craig, W. (2011). Negative school perceptions and involvement in school bullying: A universal relationship across 40 countries. *Journal of Adolescence*, 34(4), 639-652.  
<https://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.09.008>
- Havik, T. & Ertesvåg, S. (2020). Kunnskapsoppsummering og klassifisering av tiltaket Olweus programmet (OBPP) – et skoleomfattende program mot mobbing og antisosial atferd (2. utg). *Ungsinn*, 1:3.  
<https://ung-sinn.no/post-tiltak-arkiv/olweus-programmet-obpp-2-utg/>

- Hellstrom, L. Beckman L. & Hagquist, C. (2013). Self-reported peer victimization: Concordance and discordance between measures of bullying and peer aggression among Swedish adolescents. *Journal of School Violence, 12*(4), 395-413. <https://doi.org/10.1080/15388220.2013.825626>
- Howell, R. D., Breivik, E. & Wilcox, J. B. (2007). Is formative measurement really measurement? Reply to Bollen (2007) and Bagozzi (2007). *Psychological Methods, 12*(2), 238-245. <http://dx.doi.org/10.1037/1082-989X.12.2.238>
- Hysing, M., Askeland, K. G., La Greca, A. M., Solberg, M. E., Breivik, K. & Sivertsen, B. (2019). Bullying involvement in adolescence: Implications for sleep, mental health, and academic outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* (online ahead of print). <https://dx.doi.org/10.1177%2F0886260519853409>
- Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A. et al., (red.). (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2.* Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/spotlight-on-adolescent-health-and-well-being.-findings-from-the-20172018-health-behaviour-in-school-aged-children-hbsc-survey-in-europe-and-canada.-international-report.-volume-2.-key-data>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Alanen, E., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2013). Effectiveness of the KiVa Antibullying Program: Grades 1–3 and 7–9. *Journal of Educational Psychology, 105*(2), 535–551. <https://doi.org/10.1037/a0030417>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Alanen, E. & Salmivalli, C. (2011). Going to scale: A nonrandomized nationwide trial of the KiVa antibullying program for grades 1–9. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 79*(6), 796-805. <https://doi.org/10.1037/a0025740>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A. & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: grades 4-6. *Child Development, 82*(1), 311-330. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01557.x>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin, 140*(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Kyriakides, L., Kaloyirou, C. & Lindsay, G. (2006). An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. *British Journal of Educational Psychology, 76*(4), 781-801. <https://doi.org/10.1348/000709905X53499>
- Lee, T. & Cornell, D. (2009). Concurrent validity of the Olweus bully/victim questionnaire. *Journal of School Violence, 9*(1), 56-73. <https://doi.org/10.1080/15388220903185613>
- Limber, S. P., Olweus, D., Wang, W., Masiello, M. & Breivik, K. (2018). Evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program: A large scale study of US students in grades 3–11. *Journal of School Psychology, 69*, 56-72. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2018.04.004>
- Mitsopoulou, E. & Giovazolias, T. (2015). Personality traits, empathy, and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior, 21*, 61-72. <http://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.007>
- Molcho, M., Craig, W., Due, P., Pickett, W., Harel-Fisch, Y. & Overpeck, M. (2009). Cross-national time trends in bullying behaviour 1994–2006: findings from Europe and North America. *International Journal of Public Health, 54*(2), 225-234. <https://doi.org/10.1007/s00038-009-5414-8>
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth. Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 285* (16), 2094- 2100. <https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>

- Obermann, M.-L. (2011). Moral disengagement in self-reported and peer-nominated school bullying. *Aggressive Behavior, 37*(2), 133-144. <https://dx.doi.org/10.1002/ab.20378>
- Obermann, M.-L. (2013). Temporal aspects of moral disengagement in school bullying: Crystallization or escalation? *Journal of School Violence, 12*(2), 193-210. <https://dx.doi.org/10.1080/15388220.2013.766133>
- Olweus, D. (1974). *Hakkekyllinger og skolebøller: Forskning om skolemobbing*. Oslo: Cappelen.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. Washington, D.C.: Hemisphere (Wiley).
- Olweus, D. (1986). *The Olweus Bully/Victim Questionnaire*. Bergen, Norway. Research Centre for Health Promotion (HEMIL), University of Bergen.
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. I K. H. Rubin & J. B. Asendorpf (red.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (s. 315- 341). Hillsdale, N.J.: Erlbaum. <https://doi.org/10.4324/9781315799544>
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school-based intervention program. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 35* (7), 1171–1190. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x>
- Olweus, D. (1996). *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire*. Bergen, Norway. Research Centre for Health Promotion (HEMIL), University of Bergen.
- Olweus, D. (1997). Bully/Victim Problems in School: Facts and Intervention. *European Journal of Psychology of Education, 12*(4), 495-510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807>
- Olweus, D. (2005). *Olweus spørreskjema om mobbing for elever*. Senter for forskning om helsefremmende arbeid, miljø og livsstil (HEMIL-senteret), Universitetet i Bergen.
- Olweus, D. (2007). The Olweus Bullying Questionnaire. *Center City, MN: Hazelden*.
- Olweus, D. (2010). Understanding and researching bullying: Some critical issues. I *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (s. 9-33). New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology, 9*(5), 520-538. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.682358>
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology, 9*, 751–780. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Olweus, D. & Kallestad, J. H. (2010). The Olweus Bullying Prevention Program: Effects of classroom components at different grade levels. I K. Österman (red.), *Direct and indirect aggression* (s. 115–131). New York: Peter Lang.
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). The Olweus Bullying Prevention Program: Implementation and evaluation over two decades. I S. R. Jimerson, S. M. Swearer & D. L. Espelage (red.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (s. 377–401). New York: Routledge.
- Olweus, D., Limber, S. P., & Breivik, K. (2019). Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus bullying prevention program. *International journal of bullying prevention, 1*(1), 70-84. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00009-7>
- Olweus, D., Limber, S. P., Riese, J., Urbanski, J., Solberg, M. E. & Breivik, K. (2021). The Olweus Bullying Prevention Program (OBPP): Development and consolidation. In P. K. Smith & J. O’Higgins Norman

(red.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: A Comprehensive and International Review of Research and Intervention* (s. 404 – 422). London: Wiley-Blackwell.

- Olweus, D. & Roland, E. (1983). *Mobbing: Bakgrunn og tiltak*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Olweus, D., Solberg, M. E. & Breivik, K. (2020a). Long-term school-level effects of the Olweus Bullying Prevention Program (OBPP). *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 108-116.  
<https://doi.org/10.1111/sjop.12486>
- Olweus, D., Solberg, M. E. & Breivik, K. (2020b). *Olweus spørreskjema om mobbing for elever*. Norsk revidert versjon. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest), NORCE Norwegian Research Centre.
- Ossa, F. C., Jantzer, V., Eppelmann, L., Parzer, P., Resch, F. & Kaess, M. (2020). Effects and moderators of the Olweus bullying prevention program (OBPP) in Germany. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01647-9>
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P. & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34(4), 244-252.  
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.07.009>
- Roland, E. (1980). *Terror i skolen: Mobbing - ei empirisk undersøkning*. Stavanger: Rogalandsforskning.
- Roland, E. (1983). *Strategi mot mobbing*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Roland, E. (1989). *Tre år senere: Langtidsvirkninger i Rogaland av KUDs landsomfattende aksjon mot mobbing*. (Vedlegg 1: Spørreskjema til elevene, klassetrinn 5 – 10). Senter for atferdsforskning, Stavanger lærarhøgskole.
- Roberson, A. J. & Renshaw, T. L. (2017). Structural validity of the HBSC Bullying Measure: Self-report rating scales of youth victimization and perpetration behavior. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 36(6), 628-643. <https://doi.org/10.1177%2F0734282917696932>
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1-15.  
[https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1996\)22:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-T)
- Slaatten, H., Anderssen, N. & Hetland, J. (2015). Gay-related name-calling among Norwegian adolescents- Harmful and harmless. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(6), 708-716.  
<https://dx.doi.org/10.1111/sjop.12256>
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154.
- Smith, P. K. & Sharp, S. (red.) (1994). *School bullying: insights and perspectives*. London: Routledge.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.  
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Solberg, M. E. & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239-268. <https://dx.doi.org/10.1002/ab.10047>
- Solberg, M. E., Olweus, D. & Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77(2), 441-464.  
<https://dx.doi.org/10.1348/000709906X105689>

- Stormark, K. M., Olweus, D., Solberg, M. E., Baraldsnes, A., Skogstrand, A., Gorseth, S. & Breivik, K. (2016). Beskrivelse av Olweusprogrammet mot mobbing i skolen. Bergen: RKBU Vest- Regionalt Kunnskapssenter for barn og unge, Uni Research Helse.
- Terwee, C. B., Dekker, F. W., Wiersinga, W. M., Prummel, M. F. & Bossuyt, P. M. (2003). On assessing responsiveness of health-related quality of life instruments: guidelines for instrument evaluation. *Quality of Life Research*, 12(4), 349-362. <https://doi.org/10.1023/a:1023499322593>
- Thornberg, R. & Jungert, T. (2014). School bullying and the mechanisms of moral disengagement. *Aggressive Behavior*, 40, 99-108. <https://doi.org/10.1002/ab.21509>
- Tsaousis, I. (2016). The relationship of self-esteem to bullying perpetration and peer victimization among schoolchildren and adolescents: A meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 186-199. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.09.005>
- Ttofi, M.M., Farrington, D.P., Lösel, F. & Loeber, R. (2011). Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 3(2), 63-73. <https://doi.org/10.1108/17596591111132873>
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P. & Lösel, F. (2012). School bullying as a predictor of violence later in life: A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 405-418. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.05.002>
- van Geel, M., Goemans, A. & Vedder, P. H. (2016). The relation between peer victimization and sleeping problems: A meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 27, 89-95. <https://doi.org/10.1016/j.smrv.2015.05.004>
- Vessey, J., Strout, T. D., DiFazio, R. L. & Walker, A. (2014). Measuring the youth bullying experience: A systematic review of the psychometric properties of available instruments. *Journal of School Health*, 84(12), 819-843. <https://doi.org/10.1111/josh.12210>
- Wendelborg, C. (2019). *Mobbing og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2018/19*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning. [https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2019/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen-elevundersokelsen-2018\\_19.pdf](https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2019/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen-elevundersokelsen-2018_19.pdf)
- Wendelborg, C. (2021). *Mobbing og arbeidsro i skolen: Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2020/2021*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning. [https://www.udir.no/contentassets/995e2b3f631244bf8330a4a3a380e0ee/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen-2020\\_21.pdf](https://www.udir.no/contentassets/995e2b3f631244bf8330a4a3a380e0ee/mobbing-og-arbeidsro-i-skolen-2020_21.pdf)
- Wold, B. & Aaro, L. A. (1990). *Health behaviour in school-age children. A WHO cross national survey summary of publications from the first survey (1983-84) and the second survey (1985-86)*. Research Centre for Health Promotion, University of Bergen.